

Назва програми – **«Скринька чеснот»** програма з розвитку моральної свідомості молодших школярів

Автор – Мельникова Олена Леонідівна, практичний психолог комунального закладу освіти «Середня загальноосвітня школа № 88» Дніпровської міської ради

Вступ 3		
Розділ 1. Теоретичні основи формування		5
молодшому шкільному віці	5	
1.2. Психолого-педагогічна характеристика молодшого шкільного віку		9
1.1. Вивчення феномену моральної свідомості в зарубіжній та українській науковій літературі		
Розділ 2. Науково-методичне обґрунтування програми	11	
2.1. Теоретична модель	11	
2.2. Етапи та строки реалізації програми	13	
Розділ 3. Аналіз ефективності представленої методикою розвиваючих занять експертної оцінки М.І. Шиловой «Рівень моральної вихованості»		
	14	14
3.1. Аналіз результатів констатуючого експерименту		
3.2. Опис формуючого експерименту	16	
3.3. Аналіз результатів формуючого експерименту	17	
Висновки та рекомендації	20	
Бібліографія	21	

Додаток А Бланк методики М.І. Шилової 24

Додаток Б Зведені таблиці індивідуальних результатів діагностики 27

Додаток В Структура та зміст програми «Скринька чеснот» 31

Додаток Г «Чарівний альбом» для учнів 97

ВСТУП

В умовах складних політичних і соціально-економічних перетворень, які

відбуваються у нашій державі, сучасне українське суспільство зіткнулось із низкою проблем, що стали причиною прорахунків у моральному вихованні підростаючого покоління. Нерідко у молоді створюється пріоритет таких ціннісних орієнтацій, як престижність становища, влада над людьми, дорогі

3

речі. Все частіше у молодіжному середовищі виникають негативні явища: наркоманія, алкоголізм, брак милосердя, прояви байдужості й агресивності.

Активна інтеграція України в європейський і світовий інформаційно-культурний простір, обраний Україною курс на побудову гуманного

демократичного суспільства, зумовлюють одне з пріоритетних завдань української освіти, а саме - виховання всебічно розвиненої, високо моральної

особистості, яка є носієм кращих рис української ментальності: працелюбності,

відповідальності, доброти, чесності, дбайливого ставлення до природи.

Проблеми формування моральності дитини покладено в основу загальнодержавних освітніх програм: Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), Національної доктрини розвитку освіти України, Концепції Нової української школи. Місією початкової школи має стати всебічний розвиток особистості дитини, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до життя у демократичному суспільстві. Виховний процес, що здійснюється у новому освітньому середовищі, передбачає активне залучення психологів і соціальних педагогів, чия діяльність має бути спрямована на пошук нових методів і форм морального виховання

Теоретичний аналіз наукової літератури свідчить про постійну увагу вчених до питань моралі і моральності. Проте, у галузі морального виховання

головним чином ставляться проблеми просвітництва учнів, тоді як виховний

процес має сприяти формуванню моральних поглядів, переконань, створювати

умови для накопичування дітьми досвіду моральних вчинків.

Приймаючи до уваги вищевикладене, представлена програма набуває **актуальності**, по-перше, через зростаючу необхідність всебічного гармонійного розвитку дитини, як найвищої цінності суспільства; по-друге, через потребу пошуку найбільш ефективних засобів морального виховання школярів в умовах Нової української школи.

4

Мета представленої програми полягає у теоретичному обґрунтуванні

експериментальній апробації циклу розвиваючих занять з розвитку моральних

якостей молодших школярів у практичній діяльності психолога.

Досягнення поставленої мети потребує послідовного розв'язання таких **завдань**: здійснити теоретичний аналіз вивчення проблеми формування моральності в психолого-педагогічній літературі; визначити особливості морального виховання у молодшому шкільному віці; дослідити рівень сформованості моральних цінностей учнів молодшого шкільного віку; теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити програму розвиваючих занять з виховання моральних якостей у практичній

діяльності

психолога; оцінити результативність програми.

Наукова новизна представленої програми полягає у теоретичному обґрунтуванні психолого-педагогічної моделі розвитку моральних якостей учнів початкової школи засобами розвиваючих занять.

Практичне значення представленого циклу занять полягає у методичному забезпеченні процесу виховання моральних якостей учнів початкової школи, в оптимізації практичної діяльності шкільного психолога щодо створення умов для морального виховання учнів. Практичної значимості

додає розроблений автором «Чарівний альбом» для учнів, який рекомендується

використовувати на заняттях.

Представлені матеріали можуть бути корисними практичним психологам,

учителям початкових класів загальноосвітніх шкіл, батькам молодших школярів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

1.1. Вивчення феномену моральної свідомості у вітчизняній та

Моральна сфера — складний конструкт людської психіки і поведінки,
в

основі якого лежить унікальне утворення — моральна свідомість. За
думкою

філософів, моралі поза свідомістю не існує. Це передбачає розуміння
сутності

понять «свідомість» і «моральна
свідомість».

У психологічному словнику поняття «свідомість» розглядається як
«властивий людині спосіб ставлення до навколишньої дійсності,
опосередкований всезагальними формами суспільно-історичної діяльності
людей. Свідомість – це ставлення до світу зі знанням його об’єктивних
закономірностей» [10].

У філософії й етиці вчені неодноразово зверталися до аналізу
природи,

сутнісних характеристик, механізмів формування моральної свідомості та
самосвідомості. Вчені Б.Г. Ананьєв, В.Ф. Асмус, Б.С. Братусь,
О. Г. Дробницький, І.А. Зязюн, М.С. Каган, А.І. Титаренко розглядають
питання природи моралі, сутності суспільних вимог, еволюції моральних
категорій [12, 18]. Складовими моральної культури, на думку дослідників, є
моральна свідомість і самосвідомість, які ґрунтуються на загальнолюдських

нормах і цінностях, ідеалах і моральних принципах. Е. Еріксон, А.Ю. Липкіна,

Л.Б. Орбан-Лембрик визначають моральну свідомість як елемент духовної культури, що спирається на загальнолюдські норми і цінності, ідеали і моральні принципи, які, своєю чергою, впливають на моральність особистості [24].

Педагогічні науки розглядають моральну свідомість як один з головних

показників моральної вихованості особистості. І.Д. Бех, О.М. Доукіна, М.І. Сметанський вивчають умови, за яких успішно засвоюватимуться моральні

знання, вироблятимуться моральні судження, розвиватимуться вищі моральні

почуття, досліджують механізми моральної саморегуляції. Головною умовою

формування моральної свідомості науковці вважають перетворення зовнішніх

моральних вимог на внутрішні мотиви поведінки [3, 18].

В. О. Сухомлинський вважав найважливішим завданням виховання вплив

на пробудження і розвиток у дітей кращих моральних, інтелектуальних і

6

естетичних почуттів, визнавав пріоритет морального виховання учнів у

багатогранній діяльності педагогічного колективу школи [25].

У психології моральну свідомість розглядають як утворення індивідуальної психіки, що є відносно самостійною сферою моральної свідомості, в якій зафіксовано уявлення про себе як суб'єкта моральності. Науковці, що займаються дослідженнями теорії особистості, стверджують, що провідна функція самосвідомості – це саморегуляція поведінки особистості. Саме сукупність уявлень про себе і оцінка цих уявлень являє психологічну основу поведінки особистості. Г. С. Костюк зазначає, що розвиток моральної свідомості та самосвідомості є умовою становлення людини як соціальної істоти [16].

Науковці Б.С. Братусь, І. Д. Бех, Р. Мей, Ф. Райс у структурі моральної самосвідомості виділяють: когнітивний (моральні уявлення, моральні поняття, моральні знання; емоційно-ціннісний (моральні почуття, моральні ціннісні орієнтації, моральні переконання); поведінковий компоненти (моральні потреби, мотиви, моральні стосунки і поведінка) [6, 18].

За думкою В.А. Малахова моральна свідомість здійснює кілька психологічних функцій, серед яких найголовніші – регулятивна, комунікативна, пізнавальна, орієнтуюча та виховна [18]. Регулятивну функцію вважають

головною, саме завдяки їй здійснюється регулювання взаємовідносин усіх членів суспільства і соціальних груп. Орієнтуюча функція орієнтує людину у світі культурних цінностей, допомагає ставитись до них диференційовано, віддаючи перевагу вищим цінностям. Завдяки пізнавальній функції індивід одержує перші уявлення про норми поведінки, які пред'являє йому суспільство.

Зміст виховної функції - у здійсненні передачі досвіду попередніх поколінь, формуванні уявлення індивіда про добро і зло, гідність, честь, справедливість, що сприяє його самовдосконаленню, виробленню практичних навичок жити і діяти згідно з вимогами суспільства.

Науковці вважають, що виховання моральної свідомості підростаючої особистості відбувається східчасто. Ж.Ж. Піаже вважав, що моральне

7

виховання стимулює природний моральний розвиток суб'єкта від нижчої стадії

до вищої [12]. У сучасній психолого-педагогічній науці найбільш обґрунтованою є когнітивно-еволюційна теорія морального розвитку і виховання, розроблена Л. Кольбергом [20, 26]. Розвиваючи висунуту Ж. Піаже

і підтриману Л. С. Виготським ідею, що розвиток моральної свідомості дитини

йде паралельно розумовому розвитку, Л. Кольберг вважає, що розвиток моральної свідомості людини – тривалий процес, який розпочинається в ранньому дитинстві і протягом життя проходить декілька стадій, а розвиток моральних суджень змінюється у процесі інтелектуального розвитку особистості. Стадії формування моральної свідомості об'єднуються в три рівні:

доконвенційний (доморальний), конвенційний (моральний),
постконвенційний

(індивідуально-усвідомлених моральних принципів). Л. Кольберг зазначає, що

стійкі моральні принципи, дотримання яких забезпечується власною совістю

безвідносно до зовнішніх обставин, притаманні дитині з 13 років. Саме в цьому

віці моральна свідомість досягає рівня зрілості, підсумок морального розвитку

досягається до 25 років, а далі йде плато в розвитку [20, 26].

Благотворний вплив кольбергівських ідей у науковій творчості відчуло широке коло дослідників. І.Д. Бех досліджує духовні цінності в розвитку особистості та особистісно зорієнтоване виховання, підкреслюючи, що дитина постійно очікує моральних дій, що подібні до тих, які були пережиті нею в минулому і суттєво вплинули на неї [3]. Л.І. Божович ґрунтовно розглянула

проблеми становлення особистості дитини, її мотиваційної сфери та морального розвитку, умов формування гармонійної особистості в сучасному

суспільстві [4]. М.Й. Боришевський вивчав моральні переконання та їх формування у дітей, виховання самоконтролю в поведінці учнів, духовні цінності в становленні особистості [5]. Науковці Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов,

В.В. Рубцов обґрунтовують думку про те, що молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку моральної свідомості і самосвідомості [21].

Отже, проблема морального виховання особистості розглядається сучасними вченими різнопланово, у таких аспектах, як: структура моральної

8

свідомості, виховання моральної культури особистості, формування моральної

активності, роль почуттів у процесі морального виховання.

Моральне виховання – це цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття і поведінку вихованців з метою формування у них моральних цінностей, що відповідають вимогам суспільної моралі.

Значний інтерес у цьому контексті представляють роботи сучасного українського психолога Р.В. Павелківа, які присвячені розкриттю різних

аспектів проблеми виховання моральної свідомості молодших школярів: виявлення особливостей розвитку моральної свідомості та самосвідомості дітей

цієї вікової групи, формування у них самосвідомості у процесі вивчення інтегрованих предметів, виховання основ моральної свідомості в учнів засобами дитячої літератури, розвиток у них моральної саморегуляції [19].

Під час роботи над зазначеною темою були проаналізовані способи формування морального виховання молодших школярів. Так, в якості методів

найчастіше застосовують: розповідь на етичну тему - яскраве емоційне представлення фактів і подій, що мають моральний зміст; етичну бесіду - метод систематичного і послідовного обговорення знань, що припускає участь

обох сторін - вихователя і вихованців; приклад - виховний метод виняткової сили, коли велику виховну силу має не лише приклад живих конкретних людей

- батьків, вихователів, друзів, але і приклад героїв казок, книг, мультфільмів; гру – діяльність, що має навчальну і розважальну мету. Ігри можуть бути направлені на розвиток здібностей дітей і пізнанні себе та інших, розвиток емоційних здібностей, розвиток вербальних і невербальних здібностей.

В той самий час, науковці зауважують, що в реальних умовах психолого-

педагогічного процесу вирішальне значення мають не окремі методики, а гармонійно організована їхня система. Процес реалізації морального виховання

буде ефективнішим при виконанні умов: організація психолого-педагогічного

супроводу виховного процесу; досягнення певної системності у моральному

вихованні дитини; застосування інноваційних технологій у комплексі з традиційними формами і методами; використання кращих надбань української

9

народної культури; залучення дитини до ігрової, творчої, емоційно забарвленої

діяльності; досягнення єдності у вихованні, яке здійснюється школою і сім'єю;

залучення батьків у творчу спільну діяльність з педагогами та дітьми.

1.2. Психолого-педагогічна характеристика молодшого шкільного віку

Більша частина дітей приходить до школи з достатнім запасом уявлень

про хороші і погані вчинки, мають навички ввічливого ставлення до оточуючих. Л.І. Божович, розвиваючи положення Л.С. Виготського та

Д.Б. Ельконіна зауважує, що наприкінці дошкільного віку у дітей формуються

«моральні інстанції», які є фундаментом для формування у молодшого школяра певних моральних рис особистості [4].

Науковці стверджують, що молодший шкільний вік – надзвичайно значущий період у житті людини, він надає такі можливості для виховання, які не можуть повторитися в інші періоди дитячого життя, а упущення у моральному вихованні в цей період не буде змоги надолужити пізніше [8,9,23].

Працюючи над проблемою формування моральної свідомості молодших

школярів, слід враховувати їх вікові та психологічні особливості. На думку науковців, молодший шкільний вік є сенситивним у плані накопичення морально-етичних знань, формування уявлень і понять морального змісту, осягнення навколишнього світу. Молодших школярів характеризує природна

допитливість, емоційність, вразливість, довіра до дорослих, бажання наслідувати їх, випробовувати власні сили і можливості. У молодшому шкільному віці дитина переживає свою унікальність, усвідомлює себе особистістю, прагне до досконалості. Діти навчаються здобувати друзів і знаходити спільну мову з різними дітьми, оволодівають простими нормами моральності, навчаються слідувати їм в різних

ситуаціях.

В.О. Сухомлинський вважав, що саме в молодшому шкільному віці закладаються основи морального переконання, коли добро і зло, честь і ганьба, справедливість і несправедливість доступні розумінню дитини за умови

10

яскравої наочності, очевидності морального сенсу того, що він бачить, робить,

спостерігає [25].

Гру, як ведучий вид діяльності дошкільника, змінює тепер повсякденне виконання дитиною різноманітних шкільних обов'язків, що створює благополучні умови для поглиблення його моральної свідомості і почуттів, зміцнення його моральної волі. Домінуюча у дошкільника мимовільна мотивація поведінки уступає першість мотивації довільній, соціально спрямованій.

Разом з тим, молодшим школярам властиві свої вікові обмеження.
Діти

6-7-річного віку не можуть утримувати свою увагу на одному якому-небудь предметі більше 7-10 хвилин, починають відволікатися, перемикають увагу на

інші предмети, тому їм необхідна часта зміна видів діяльності під час занять.

Може існувати протиріччя між знанням, як треба, і практичним його застосуванням. Не завжди знання моральних норм і правил поведінки

відповідає реальним діям дитини. Особливо часто це трапляється у ситуаціях,

де відбувається розбіжність етичних норм і особистих бажань дитини.

Засвоюючи ту чи іншу моральну вимогу, молодший учень усе ще покладається на авторитет педагогів, батьків, більш старших учнів тому, що він

ще не здатний до досить повноцінного вироблення власних моральних переконань. Відносна несаможиттєвості морального мислення і велика сугестивність молодшого школяра обумовлюють його легку сприйнятливості,

як до позитивного, так і до негативного впливу.

РОЗДІЛ 2

НУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОГРАМИ

2.1. Теоретична модель програми

11

Здійснивши теоретичний аналіз наукової літератури, визначаємо моральність, як особистісну характеристику, що забезпечує успішну адаптацію

і гармонійний розвиток особистості. Вважаємо молодший шкільний вік

найбільш сенситивним для розвитку моральної свідомості. Слідом за науковцями враховуємо, що виховання моральних якостей молодших школярів

здійснюється через поступове усвідомлення школярами моральних понять, набуття моральних знань; формування моральних почуттів, переконань; орієнтація на них у своїй поведінці.

Даний підхід до проблеми формування моральної свідомості дозволив розробити теоретичну модель, що представлена наступними методами:

- теоретичні: аналіз наукової літератури, порівняльний аналіз, узагальнення;
- емпіричні: спостереження, тестування, аналіз продуктів діяльності;
- методи математичної статистики для обробки та узагальнення отриманих даних.

Під час проведення констатуючого етапу та етапу підсумкової діагностики використовували методику М.І.Шилової для визначення рівня моральної вихованості та моральних цінностей молодших школярів [12].
Бланк

методики наведений у Додатку А. Методика передбачає експертну оцінку моральної вихованості школяра за наступними критеріями:

- ставлення до суспільства (патріотизм), що включає в себе ставлення до рідної

природи, гордість за свою країну, служіння своїми силами, турботу про свою

школу;

- ставлення до розумової праці (допитливість), що включає в себе пізнавальну

активність, прагнення реалізувати свої інтелектуальні здібності, саморозвиток,

організованість у навчанні;

- ставлення до фізичної праці (працьовитість), включає в себе ініціативність і

творчість у праці, самостійність, дбайливе ставлення до результатів праці, усвідомлення значущості праці;

12

- ставлення до людей (доброта і чуйність), що означає шанобливе ставлення до

старших, доброзичливе ставлення до однолітків, милосердя, чесність у відносинах з товаришами і дорослими;

- ставлення до себе (самодисципліна), що включає самовладання і силу волі,

самоповагу, дотримання правил культури поведінки, організованість і пунктуальність, вимогливість до себе.

Діагностика здійснювалась методом експертної оцінки. Бали за кожним показником незалежно один від одного виставляли учитель і батьки

школярів.

Отримані в ході діагностики бали підсумовуються по кожному показнику

окремо і діляться на два (обчислюється середній бал). Отримані середні бали

по кожному показнику заносяться до зведеної таблиці. Потім середні бали за

всіма показниками додаються. Отримане числове значення визначає рівень

моральної вихованості особистості учня.

Методика дозволяє визначити наступні рівні морального виховання:

- невихованість (від 0 до 10 балів) характеризується негативним досвідом поведінки учня;

- низький рівень вихованості (від 11 до 20 балів) відповідає слабкому досвіду

позитивної поведінки, який регулюється вимогами старших, при цьому саморегуляція і самоорганізація ситуативні;

- середній рівень вихованості (від 21 до 30 балів) характеризується відносною

самостійністю, хоча активна громадська позиція не цілком сформована;

- високий рівень вихованості (від 31 до 40 балів) визначається стійкою і

позитивної самостійності в діяльності і поведінці на основі активної громадської, громадянської позиції.

2.2. Етапи та строки реалізації програми

Визначивши теоретичну модель програми, опишемо її основні етапи та терміни реалізації:

1. Концептуальний етап (вересень - жовтень 2016р.), протягом якого здійснено

теоретичний аналіз наукової літератури з теми, визначено мету і завдання, 13

обрано методику для проведення констатуючого експерименту. Була сформована вибірка, до якої зарахували учнів 2-Б класу КЗО «СЗШ No 88» ДМР. Згідно з метою вибірку розділили на дві групи: контрольну (14 учнів), експериментальну (12 учнів).

2. Етап проведення констатуючого експерименту (листопад - грудень 2016р.). В

ході етапу провели психологічну діагностику з метою визначення початкового

рівня моральної свідомості учнів обох груп.

3. Етап проведення формуючого експерименту (січень - квітень 2017р.). На даному етапі з учнями експериментальної групи був проведений цикл

розвиваючих занять з розвитку моральної свідомості «Скринька чеснот».

4. Підсумковий етап (травень 2017р.) полягав у проведенні підсумкової діагностики учнів контрольної та експериментальної груп.

5. Заключний етап (травень 2017 р.) – математична обробка отриманих емпіричних даних, їх інтерпретація; формулювання висновків.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРЕДСТАВЛЕНОГО ЦИКЛУ РОЗВИВАЮЧИХ ЗАНЯТЬ

3.1. Аналіз результатів констатуючого експерименту за методикою

експертної оцінки М.І. Шилової «Рівень моральної вихованості»

Зведені таблиці індивідуальних результатів експертної оцінки

моральної вихованості учнів контрольної та експериментальної груп представлені у Додатку Б (табл. 1, табл. 2). У результаті обробки представлених даних визначили індивідуальні значення загального рівня вихованості для кожного школяра. Далі розраховували середні у групі значення загального рівня вихованості та середньогрупові значення вихованості за критеріями. У табл. 3.1, на рис. 3.1 представлені результати констатуючого експерименту з урахуванням розподілу випробуваних на експериментальну та контрольну групи.

Таблиця 3.1

Середні значення експертної оцінки вихованості за критеріями в експериментальній та контрольній групах

Критерії вихованості

значення рівня вихованості, бали

експериментальна контрольна

загальний рівень 20,2 23,8

патріотизм 5,9 5,2

допитливість 4,6 5,6

працьовитість 2,8 4,3

доброта 3,8 4,5

самодисципліна 4,0 4,4

0²⁴⁶ 5,9

4,6

2,8

5,2^{5,6}

4,3 3,8^{4,5} 4

4,4

E_k

14

15

Рис. 3.1 Порівняльна діаграма виразності експертної оцінки вихованості за критеріями в експериментальній та контрольній групах

Аналізуючи отримані результати приділяли увагу:

- середнім значенням показника вихованості в експериментальній та контрольній групах;
- «пікам» вихованості за критеріями, тобто визначили, за якими критеріями випробувані отримали найбільші та найменші значення;
- ступеню визначеності показника вихованості, тобто рівню вихованості;
- розподілу учнів експериментальної та контрольної груп за визначеним рівнем вихованості.

Так, аналіз представлених результатів дозволяє зробити висновок, що

середні показники вихованості в обох групах відповідають середньому ступеню

виразності, хоча значення у контрольній групі дещо вище (20,2 і 23,8 балів відповідно). Серед критеріїв вихованості найменші значення у контрольній групі отримали: «працьовитість» (2,8 балів), «доброта» (3,8 балів); в експериментальній – «працьовитість» (4,3 бали).

Аналіз розподілу випробуваних на групи відповідно до рівня вихованості

показав, що у переважної більшості учнів контрольної групи (92%) рівень вихованості відповідає середньому рівню виразності; в той час як, в експериментальній групі середній рівень визначили у 53% учнів. Слід зазначити, що за даними експертної оцінки учнів з високим рівнем вихованості

в обох групах вибірки не виявлено. Отримані дані свідчать про ще нестійкий

досвід позитивної поведінки, яка регулюється в основному вимогами старших,

при цьому саморегуляція та самоорганізація ситуативні. Найбільш

16

сформованими моральними якостями дітей вибірки є ставлення до природи,

патріотизм, допитливість.

3.2. Опис формуючого експерименту

Формуючий експеримент полягав у методичній розробці занять програми «Скринька чеснот», проведенні з учнями експериментальної групи

циклу занять за програмою. Програма представлена у Додатку В. Відповідно

до поставлених завдань і методів, що використовуються, програма є розвиваючою, спрямованою на формування і розвиток моральної свідомості

дітей, системи моральних цінностей, навичок моральної поведінки.

Основна мета програми – психологічний супровід формування і розвитку

у дітей морально-етичних норм і схвалюваних стереотипів поведінки. Завдання:

збагатити і активізувати мову дітей за рахунок понять, що позначають різні моральні якості; ознайомити з якостями особистості; навчити оцінювати вчинки героїв казок, мультфільмів; надати учням можливість відпрацювати навички моральної поведінки; розвивати творчість кожної дитини, комунікативні навички.

При складанні програми враховувалися методичні положення провідних

психологів І.В. Баранової, С.Р. Гупти, С.В. Кривцової, А.А. Лопатіна, М.В. Скребцової, Є.М. Фітіної [2, 11, 16]. Програма представляє собою цикл із 17 розвиваючих занять. На кожному занятті учні знайомляться з якістю особистості (чеснотою), її проявленням у реальному житті. Поряд з традиційними до програми включені нові форми і методи: психологічні вправи з елементами тренінгу, рольові та комунікативні ігри, створення ситуацій успіху, динамічні паузи. На заняттях активно використовуються твори усної народної творчості (приказки, прислів'я, загадки, казки), твори дитячих письменників (казки і вірші), дитячі пісні, мультиплікаційні фільми. У програмі надаються сценарні плани кожного заняття з методичними матеріалами для тренера. Практичної спрямованості програмі надає розроблений спеціально для занять «Чарівний альбом», представлений у Додатку Г, орієнтований на учнів.

17

На кожному занятті передбачається виконання завдань в альбомах: діти відпрацьовують набутий досвід за допомогою малюнків, кольорових асоціацій, творчих завдань, що сприяє більш глибокому усвідомленню теми заняття.

Заняття проводяться 1 раз на тиждень у другій половині дня.

Тривалість

заняття – 35- 45 хвилин; для більшої продуктивності рекомендується включати

в групу не більше 15 чоловік.

Основні етапи занять: організаційний (розминка, створення емоційного настрою, введення в тему заняття; розкриття теми (знайомство з чеснотою, виконання вправ і завдань відповідно до теми, робота в «Чарівних альбомах»);

заключний етап (підведення підсумків заняття, рефлексія).

Враховуючі, що основи моральної вихованості закладаються у родині, важливою умовою ефективності використання програми є психологічна просвіта батьків. Перед початком курсу занять батьків необхідно ознайомити з

метою і завданнями курсу, надати методичні рекомендації щодо морального

виховання учнів у сім'ї. Під час роботи з учнями були проведені заняття «Школи усвідомленого батьківства», відкриті заняття із запрошенням батьків.

У результаті проведення занять моральні поняття і судження молодших школярів помітно збагачуються, стають більш чіткими. Найчастіше в поведінці

дітей відбуваються хороші вчинки. Спочатку, слідуючи прямим вказівкам дорослих, потім такі вчинки відбуваються за власною ініціативою.

3.3. Аналіз результатів формуючого експерименту

З метою визначення результативності проведених занять провели підсумкову діагностику за методикою Шилової М.І. Кількісний і якісний аналіз отриманих результатів проводили аналогічно здійсненому в ході констатуючого експерименту. У табл. 3.2 представлені середньогрупові результати, отримані в контрольній та експериментальній групі до та після проведення формуючого експерименту. Достовірність розбіжностей між результатами рівня вихованості в експериментальній групі до та після проведення констатуючого експерименту оцінювали за допомогою

18

статистичного критерію U- Манна – Уїтні.

Таблиця 3.2

Динаміка експертної оцінки вихованості за критеріями на початку і в кінці формуючого експерименту в експериментальній та контрольній групах

Критерії вихованості

значення рівня вихованості, бали U – критерій експериментальна контрольна

Манна -

початко

підсумк

Уїтні

вий

овий

(експеримент
альна група) початко

вий

підсумко

вий

загальний рівень 20,2 27,5 23,8 24,9 67,5*

патріотизм 5,9 7,5 5,2 5,5 91,5**

допитливість 4,6 5,3 5,6 5,8 95,5**

працьовитість 2,8 4,5 4,3 4,4 85,5**

доброта 3,8 5,9 4,5 4,7 92,5**

самодисципліна 4,0 4,3 4,4 4,5 71,0***

Укр $p \leq 0,01$ $p \leq 0,05$ * 38 51 розбіжності недостовірні ** 47 61 розбіжності недостовірні

*** 34 64 розбіжності недостовірні

Порівняльний аналіз отриманих даних дозволяє зробити наступні
висновки:

- у результаті проведення формуючого експерименту середнє
значення

загального рівня вихованості в експериментальній групі збільшилось
на 30% (з

20,2 до 27,5 балів);

- аналіз результатів за критеріями дозволяє визначити: збільшились
значення за

критеріями «патріотизм», «доброта», «працьовитість»;

- простежується незначне збільшення показника за критерієм
«допитливість»,

значення за критерієм «самодисципліна» залишилось майже без змін;

- аналіз достовірності розбіжностей між значеннями рівня вихованості
за

19

критеріями, до та після проведення формуючого експерименту, виконаний
за

допомогою статистичного критерію U – Манна-Уїтні, показав, що

розбіжності

знаходяться у зоні
незначимості.

Порівняльний аналіз розподілу учнів експериментальної і контрольної груп за визначеним рівнем вихованості представлений у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Розподіл (%) учнів експериментальної контрольної груп за
рівнем**

**вихованості до та після формуючого
експерименту**

Рівні	група контрольна група			
вихованості	констатуючий підсумковий кон			
Розподіл на групи, %				
невихованість	0,0	0,0	0,0	0,0
низький	43,0	0,0	8,0	0,0
середній	57,0	86,0	92,0	100,0
високий	0,0	14,0	0,0	0,0

Аналіз представлених у табл. 3.3 даних дозволяє зробити висновки:

- якщо до формуючого експерименту кількість учнів з низьким рівнем вихованості складала в експериментальній групі 43%, після експерименту розподіл учнів експериментальної групи за рівнем вихованості дещо

змінився, а

саме – збільшилась кількість дітей з середнім рівнем вихованості (до 86,0%),

з'явилося 14,0% учнів з високим рівнем вихованості;

- у контрольній групі у 100,0% учнів значення показника вихованості відповідає середньому рівню, тобто майже залишається без змін.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Актуальність представленої програми зумовлена зростаючою необхідністю пошуку найбільш ефективних форм і методів морального виховання молодших школярів в умовах Нової української школи.

20

2. Моральне виховання науковці розглядають, як цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття і поведінку вихованців з метою формування у них моральних цінностей, що відповідають вимогам суспільної моралі.

3. Найбільш сенситивним віковим етапом для розвитку моральної свідомості науковці визнають молодший шкільний вік. Головною умовою формування моральної свідомості науковці вважають перетворення

зовнішніх моральних вимог на внутрішні мотиви поведінки.

4. Технологія представленого досвіду передбачає виховання моральних якостей молодших школярів через поступове усвідомлення школярами моральних понять, набуття моральних знань; формування моральних почуттів, переконань; орієнтація на моральні норми у своїй поведінці.

5. Збільшення загального рівня вихованості в експериментальній групі на 30,0%, збільшення кількості дітей із середнім рівнем вихованості (до 86,0%),

та виявлення 14,0% учнів з високим рівнем вихованості за результатами формуючого експерименту, дозволяє припустити, що представлений цикл розвиваючих занять сприяє розвитку моральної свідомості учнів початкової

школи.

6. Для досягнення більш значних результатів рекомендується:

- продовжити методичну роботу над програмою розвиваючих занять;

- впроваджувати програму занять із формування моральності у практичну

 - діяльність шкільного психолога;

- доповнити представлений цикл практичними заняттями з батьками учнів,

сумісними заняттями учнів з
батьками;

- розробити рекомендації для учителів початкових
класів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Авдіянець Г.М. Формування основ моральної культури молодших школярів: сутність, зміст, формування / Г.М. Авдіянець // Початкова школа. – 2010. – №1.

21

2. Баранова И.В. Нравственные ценности. Развивающая программа для младших школьников. Методическое пособие для учителей и психологов / И.В.

Баранова. - М. : Генезис. 2003. – 144 с. :
ил.

3. Бех І.Д. Виховання особистості: навчально-методичний посібник
/ І.Д. Бех. - К. : Либідь, 2003. – 848
с.

4. Божович Л.И. О нравственном развитии и воспитании детей
/ Л.И.Божович // Вопросы психологии. - М.,
2005.

5. Боришевський М.Й. Особистість у вимірах самосвідомості: [монографія] /
М.Й. Боришевський. – Суми: Видавничий будинок «Еллада», 2012.–
608с.

6. Братусь Б.С. Нравственное сознание личности. (Психологическое

исследование) / Б.С. Братусь. — М. : Знание, 1985. — 64 с.

7. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники / И.В. Вачков. — М. : Издательство «Ось-89», 2000. — 224с.

8. Головська І.В. Показники та рівні розвитку моральної вихованості особистості молодшого школяра [Електронний ресурс] / І. В. Головська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. - 2010. - No 1. - с. 88 - 92. - Режим

доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2010_1_18

9. Дубровіна І.В. Вікова та педагогічна психологія / І.В. Дубровіна. - М. : Академія, 1999.

10. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Краткий психологический словарь /М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. — Мн. : «Хэлтон», 1998. — 399с.

11. Жизненные навыки. Уроки психологи во 2 классе / Под ред. С.В.Кривцовой.- М. : Генезис. 2002 .- 248с.

12. Заміщак М. І. Молодший шкільний вік як важливий етап становлення моральної самооцінки [Електронний ресурс] / М. І. Заміщак // Психологія особистості. - 2011. - No1. - с. 254-260. - Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2011_1_3

13. Зверєва І.Д., Коваль Л.Г., Фролов П.Д. Діагностика моральної вихованості школярів: Метод. Посібник / І.Д. Зверєва, Л.Г. Коваль, П.Д. Фролов. – К. : ІСДО, 1995.
14. Зязюн І.А. Гуманізм освіти ХХІ ст. : філософський і психологічний аспект / І.А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2002. –
No2. – с. 23 -34.
15. Інтегровані уроки з психологом у початковій школі / Укладач Л.В. Туріщева. – Х. : Вид. група «Основа», 2011. – 127 с.
16. Костюк
17. Лопатина А.А., Скребцова М.В. Воспитание нравственных качеств у детей / А.А. Лопатина, М.В. Скребцова. - М., 2007.
18. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посібник для вищ. навч. закл. / В.А. Малахов. - 4-те вид.. - К. : Либідь, 2002. - 382 с.
19. Павелків Р.В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці: [монографія] / Р. В. Павелків. – Рівне: Волинські обереги, 2004. – 248 с.

20. Пауэр Ф.К., Хиггинс Э., Кольберг Л. Подход Лоуренса Кольберга к нравственному воспитанию / Ф.К. Пауэр, Э. Хиггинс, Л. Кольберг // Психол. журн. – 1992. – Т.13, No3. – с. 175 – 182.

21. Райгородский Д.Я. Психология личности. Т.1. Хрестоматия. Издание второе, дополненное / Д.Я. Райгородский. - Самара: Издательский Дом «БАХРАХ», 1999. - 448 с.

22. Роговец О. В. Основні характеристики моральної самосвідомості молодших школярів [Електронний ресурс] / О. В. Роговец // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. - 2014. - Вип. 18(2). -

с. 187-195. - Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2014_18%282%29__2

23. Роговец О. В. Діагностика вихованості моральної свідомості молодших

школярів. [Електронний ресурс]/ Режим доступу:

[file:///C:/Users/User/Downloads/Tmpvd_2015_19\(2\)__20.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Tmpvd_2015_19(2)__20.pdf)

23

24. Слесик К.М. Моральна самосвідомість і моральна поведінка у структурі

процесу формування етичної культури учнів [Електронний ресурс] /

К.М. Слесик. Режим доступу:

file:///C:/Users/User/Downloads/Znpkhist_2011_4_35

25. Сухомлинський В.А. О воспитании / В.А.Сухомлинский. – М., 1985. - 285

С. 26. Теорія морального розвитку дитини Л.Колберга в сучасній психології

[Електронний ресурс]/ Проблеми сучасної психології. 2015. Випуск 27

Режим

доступу:

<http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2017/01/27-31>

ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

Положення про психологічну службу системи освіти України

[Електронний

ресурс] / Режим доступу:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0922-99>

Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді

[Електронний

ресурс] / Режим доступу:

http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»)

[Електронний ресурс] / Режим

доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>

Указ Президента України No 347/2002 від 17.04.02 року «Про Національну

доктрину розвитку освіти» [Електронний ресурс] /Режим доступу:

<http://osvita.ua/legislation/other/2827/>

ДОДАТОК А

Бланк методики експертної оцінки М. І. Шилової

«Рівень моральної вихованості»

Основні відносини
показники вихованості

Ознаки та рівні сформованості
якостей

1. Ставлення до рідної
природи

: природу, спонукає до дбайливого
- любить і береже природу; 1 - бере
з охорони природи під керівництвом

1. Патріотизм *Став*у не цінує і не береже.
суспільства

2. Гордість за свою
країну

ється і пишається історичним минулим Вітчизни,
є про це іншим; 2 - цікавиться історичним
1 - знайомиться з історичним минулим при
рших; 0 - не цікавиться історичним минулим.

3. Служіння своїми
силами
ить справи на службу малому Батьківщині й
є інших; 2 - знаходить справи на службу малому
ні; 1 - бере участь в справах на службу малому

2. Допитливість. *Ставлення до розумової праці*

5. Пізнавальна
активність
гато читає і знає, обговорює з друзі
; 2 - сам багато читає; 1 - читає при
і дорослих, вчителів 0 - читає недостатньо,
ання вчителі не реагує

6. Прагнення
реалізувати свої
інтелектуальні здібності
вчитися якомога краще, допомагає
прагне вчитися як можна краще 1 -
а наявності контролю; 0 - погано вчиться
наявності контролю

7. Саморозвиток

25

акуратно 1 - Роботу на уроці і домашнє завдання виконує під контролем; 0 - на
уроках неуважний, домашнє завдання не виконує

3. Працьовитість *Ставлення до фізичної праці*

9. Ініціативність і творчість у праці

3 - знаходить корисні справи в класі, школі, і організовує товаришів на творчу

ганізації та підтримці з боку вчителів; 0
правах на користь малому Батьківщині

4. Турбота про свою
школу
правах класу і залучає до цього інших 2
за свою школу, бере участь в справах
: класу бере участь при намірі; 0 - у
єре участь, гордості за свою школу не

існе захоплення, до якого
ів; 2 - є улюблене корисне
орисного захоплення, у
льної діяльності бере участь при
ня з боку вчителя; 0 - у
ості не бере участь.

8. Організованість у
вченні
і домашнє завдання виконує
допомагає товаришам; 2 - роботу
завдання виконує уважно,

працю; 2 - знаходить корисні справи в класі, школі, виконує їх з інтересом; 1 - бере участь в корисних справах у класі, в школі, організованих іншими; 0 - у корисних справах не бере участь, позитивну ініціативу і творчість не проявляє.

10. Самостійність

3 - добре працює без контролю з боку старших і спонукає до цього товаришів; 2 - сам добре працює, але до праці інших байдужий; 1 - трудиться за наявності контролю; 0 - участі у праці не приймає

11. Дбайливе ставлення до результатів праці

3 - береже особисте і суспільне майно, стимулює інших; 2 - береже особисте та громадське майно; 1 - вимагає контролю у ставленні до особистого і громадського майна; 0 - небережлив, допускає псування особистого і громадського майна.

12. Усвідомлення значущості праці

3 - усвідомлює знання праці, сам знаходить роботу по своїх силах і допомагає товаришам; 2 - усвідомлює значення праці, сам знаходить роботу по своїх силах; 1 - не має чіткого уявлення про значущість праці; при виконанні робіт під силу потребує керівництва; 0 - не усвідомлює значущості праці, не вміє і не любить працювати.

4. Доброта і чуйність *Ставлення до людей*

13. Шанобливе ставлення до старших

3 - поважає старших, не терпить зневажливого ставлення до них з боку однолітків; 2 - поважає старших; 1 - до людей похилого віку не завжди поважний, потребує керівництва; 0 - не поважає старших, допускає грубість.

14. Доброзичливе ставлення до однолітків

3 - чуйний до друзів і близьким, доброзичливо ставиться до однолітків, засуджує грубість; 2 - чуйний до друзів, близьких та однолітків; 1 - проявляє дружжелюбність, потребує спонукання з боку товаришів і старших; 0 - грубий та егоїстичний

15. Милосердя

3 - співчуває і допомагає слабким, хворим, безпомічним і налаштовує на це інших;

26

2 - співчуває і допомагає слабким, хворим; 1 - допомагає слабким, хворим; 0 - нечуйний, іноді жорстокий

16. Чесність у відносинах з товаришами і дорослими

3 - в стосунках з товаришами і дорослими, не терпить прояви брехні і обману з боку інших; 2 - в стосунках з товаришами і дорослими; 1 - не завжди чесний; 0 - нечесний

5. Самодисципліна *Ставлення до себе*

17. Самовладання і сила волі

має самовладання і силу волі в добрих вчинках, прагне розвивати її, спонукає до цього інших; 2 - не має доброї волі, прагне розвивати її, але байдужий до безвілля своїх товаришів; 1 - розвиває організованих дорослими ситуаціях, нерідко підкоряючись волі інших; 0 - силою волею не має і не розвивати.

18. Самоповага, дотримання правил культури поведінки

добровільно дотримується правил культури поведінки, вимагає цього від інших; 2 - добровільно дотримується правил культури поведінки, не піклується про інших; 1 - норми, правила поведінки дотримується за наявності контролю; 0 - норми і правила не дотримується

19. Організованість і пунктуальність

точно і якісно виконує будь-яку справу, вимагає цього від інших; 2 - своєчасно і якісно виконує справи; 1 - при виконанні справ і завдань потребує контролю; 0 - розпочаті справи не виконує

20. Вимогливість до себе

вимогливий до себе і товаришів, прагне проявити себе у добрих справах і вчинках; 2 - вимогливий до себе, не проявляє себе у добрих справах і вчинках; 1 - не завжди вимогливий, не прагне проявити себе у добрих справах і вчинках; 0 - до себе не вимогливий, виявляє себе у негативних вчинках.

ДОДАТОК Б

Таблиця 1

27

Зведена таблиця індивідуальних результатів експертної оцінки моральної

**вихованості учнів експериментальної групи до проведення
формулюючого
експерименту**

No

патріотизм допитливість працьовитість доброта самодисципліна У Б У Б У Б У Б У
Б РВ 1 5 8 5 6 2 3 5 6 2 3 22,5 2 5 6 6 6 3 3 5 5 1 2 21,0 3 4 8 4 6 2 4 2 4 3 5 21,0 4 3 7
5 5 1 3 2 4 2 3 17,5 5 3 8 5 5 2 3 1 3 1 4 17,5 6 6 9 4 4 3 4 4 5 3 5 23,5 7 6 8 5 6 4 4 4 4
4 3 24,0 8 4 6 2 4 4 4 3 3 2 2 17,0 9 5 9 5 6 3 5 5 4 2 4 24,0 10 3 6 2 3 1 3 4 5 2 3 16,0
11 5 6 4 5 2 3 2 3 3 3 18,0 12 6 7 5 5 3 4 3 4 4 6 23,5 13 7 7 5 5 3 3 6 5 4 6 25,5 14 2 5
2 4 1 3 2 3 0 2 12,0 Середнє 5,9 4,6 2,8 3,8 3,0 20,2

середній рівень вихованості низький рівень вихованості

Продовження Додатка Б

Таблиця 2

28

**Зведена таблиця індивідуальних результатів експертної оцінки
моральної
вихованості учнів контрольної групи**

No

	патріотизм	
	допитливість	
працьовитість		
доброта		
самодисципліна	У Б У Б У Б У Б У Б РВ	1 5 5 5 6 4 4 3 5 4 4 22,5 2 6 4 6 6 6 5 4 5 5 4 25,5 3 7 6 7 7 5 5 4 6 6 5 29,0 4 4 6 5 7 2 4 2 4 4 4 21,0 5 3 5 4 6 3 5 5 6 3 4 22,0 6 5 7 5 6 2 4 6 7 4 5 25,5 7 4 5 6 8 2 4 3 4 2 4 21,0 8 2 5 3 5 5 6 3 3 1 4 18,5 9 3 5 5 6 4 6 5 4 4 5 23,5 10 5 6 4 7 3 6 4 5 6 6 26,0 11 7 6 2 6 3 5 5 4 6 5 24,5 12 7 7 5 6 4 5 5 4 5 5 26,5 Середнє

є 5,2 5,6 4,3 4,5 4,4 23,8

середній рівень вихованості низький рівень вихованості

Продовження Додатка Б

Таблиця 3

29

**Зведена таблиця індивідуальних результатів експертної оцінки
моральної**

вихованості учнів експериментальної групи після проведення

формулюючого

експерименту

No патріотизм допитливість працьовитість доброта самодисципліна РВ у Б у Б у Б у
Б у Б 1 8 9 6 6 4 5 7 8 3 4 30 2 7 8 6 6 4 4 7 6 2 3 26,5 3 6 8 5 6 4 4 5 6 4 5 26,5 4 6 7 5 5
3 4 5 6 3 4 24 5 7 8 6 6 3 5 4 5 3 4 25,5 6 8 10 6 7 5 6 6 6 5 5 32 7 6 8 5 6 5 6 6 7 5 4 29 8
9 10 5 4 6 5 5 6 3 4 28,5 9 5 10 5 6 4 6 7 6 4 5 29 10 7 6 4 4 3 4 7 6 4 5 25 11 6 6 5 5 4 5 6
5 5 5 26 12 9 8 5 5 4 5 6 5 5 7 29,5 13 7 8 5 5 4 6 8 5 6 7 30,5 14 6 7 4 5 3 4 5 5 2 4 22,5
6,9 8,1 5,1 5,4 4,0 4,9 6,0 5,9 3,9 4,7 384,5 Середнє 7,5 5,3 4,5 5,9 4,3 27,5

високий рівень
вихованості
середній рівень
вихованості
низький рівень
вихованості

Продовження Додатка Б

Таблиця 4

30

**Зведена таблиця індивідуальних результатів повторної діагностики
рівня**

моральної вихованості учнів контрольної

групи

No патріотизм допитливість працьовитість доброта самодисципліна РВ у Б у Б у Б у Б
 у Б 1 5 6 5 6 4 4 3 5 4 4 23,0 2 6 4 6 6 6 5 4 5 5 4 25,5 3 7 6 7 7 5 5 4 6 6 5 29,0 4 4 6 5 7
 3 4 3 4 4 4 22,0 5 5 5 5 6 3 5 5 6 4 4 24,0 6 5 7 5 7 4 4 6 7 4 5 27,0 7 4 5 6 8 3 4 4 4 2 4
 22,0 8 3 5 4 5 5 6 4 5 2 4 21,5 9 4 6 5 6 4 6 5 4 4 5 24,5 10 5 6 5 7 3 6 4 5 6 6 26,5 11 7 6 4
 7 3 5 5 5 6 5 26,5 12 7 7 5 6 4 5 5 5 5 5 27,0
 5,2 5,8 5,2 6,5 3,9 4,9 4,3 5,1 4,3 4,6 298,5 Середнє 5,5 5,8 4,4 4,7 4,5 24,9

середній рівень
 вихованості

ДОДАТОК В

Структура та зміст програми «Скринька чеснот»

31

Програма представляє собою цикл із 17 розвиваючих занять. Заняття

проводяться один раз на тиждень. Тривалість заняття – 35-45 хвилин. На кожному занятті діти знайомляться з чеснотою – якістю, що допомагає здійснювати гарні вчинки.

Заняття 1. Тема «Скринька чеснот»

Заняття 2. Тема «Охайність»

Заняття 3. Тема «Акуратність»

Заняття 4. Тема «Доброта»

Заняття 5. Тема «Турбота»

Заняття 6. Тема «Турбота про природу»

Заняття 7. Тема «Безкорисливість»

Заняття 8. Тема «Дисциплінованість»

Заняття 9. Тема «Працелюбність»

Заняття 10. Тема «Відповідальність»

Заняття 11. Тема «Впевненість»

Заняття 12. Тема
«Рішучість»

Заняття 13. Тема
«Чесність»

Заняття 14. Тема «Повага і
самоповага»

Заняття 15. Тема
«Дружелюбність»

Заняття 16. Тема
«Співробітництво»

Заняття 17. Тема «Дорогоцінні
якості»

ЗАНЯТТЯ 1

Тема: Скринька чеснот

Мета і завдання:

32

- дати дітям можливість відчувати себе в атмосфері занять, ознайомити з темою

циклу занять;

- розширити уявлення про привітання;
- сприяти розвитку самопізнання кожної дитини;

- ініціювати посилення міжособистісного спілкування у групі.

Матеріали та обладнання: фліп-чарт, фігурки з кольорового паперу, маркери,

аркуші для роботи у групах, м'ячик, плакат «Чесноти», «Палітра настрою», «Чарівні» альбоми для кожного учня.

Час проведення: 30 - 45 хвилин

Хід заняття

I. Розминка. Емоційне налаштування на заняття

1. 1. Вправа «Спогади про канікули». Після привітання психолог пропонує дітям згадати зимові канікули і поділитися своїми враженнями про проведений

час. Для цього діти розбирають заздалегідь вирізані з кольорового паперу фігурки сніговиків, ялинкових прикрас. На фігурках діти можуть написати своє

головне враження. Після нетривалих роздумів діти по черзі діляться

враженнями, а психолог розміщує фігурки на фліп-чарті (листі ватману). Після

заняття ватман можна розмістити в кабінеті, де будуть проходити заняття.

1.2. Інформаційне повідомлення психолога.

Які слова вимовляють люди при

зустрічі?

Що позначають слова «здрастуйте» і «привіт»?

«Здрастуйте» - це побажання здоров'я. Здоров'я дуже цінується. Цікава історія

слова «привіт». У давні часи, зустрічаючи дорогого гостя, підносили йому гілку

лісового дерева, як побажання благополуччя і здоров'я, так як ліс був для наших пращурів джерелом сили, життя і надії. Цей обряд мав назву

«привітання». За багато століть слово помітно покоротшало і перетворилося в

повсякденне «привіт».

1.3. Робота у мінігрупах. Вправа «Давайте привітаємось». Діти виконують завдання: написати всі відомі слова і дії, за допомогою яких люди вітають один

33

одного. Після роботи в групах діти представляють результати, психолог фіксує

результати на дошці

II. Розкриття теми заняття

2.1. Вправа «Чарівна долонька». Психолог роздає дітям долоньки з кольорового

паперу і пропонує на пальчиках написати свої цінні якості, риси характеру.

Після виконання завдання діти діляться враженнями, розповідають, які позитивні якості їм у собі

подобуються.

2.2. Інформаційне повідомлення. Психолог узагальнює, що всі позитивні якості,

які згадали діти, можна назвати чеснотами. Дітям демонструється плакат, на

якому написані чесноти. Психолог організовує бесіду з учнями. «Чому ці якості

називаються чеснотами? Вони допомагають робити добрі справи. Чеснот багато. Подивіться на їх список. Давайте прочитаємо назви чеснот вголос. У

кожного з вас є ці чесноти, на заняттях ми будемо вчитися проявляти їх. А допомагати нам у цьому буде «Чарівний альбом». Психолог роздає дітям альбоми, пропонує їх розглянути і виконати завдання до першого заняття.

2.4. Практична робота в альбомах.

III. Заключна частина.

3.1. Вправа «Палітра настрою». Психолог пропонує дітям прислухатися до свого настрою і подумати, якого він зараз кольору. Діти по черзі розміщують на

заздалегідь приготовленому аркуші ватману з контуром палітри кружечки того

кольору, що відповідає їх емоційному стану.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

ПЛАКАТ ДО ВПРАВИ «СКРИНЬКА ЧЕСНОТ»

34

ЧЕСНОТИ

ОХАЙНІСТЬ і АКУРАТНІСТЬ

ДОБРОТА

ТУРБОТА

БЕЗКОРИСЛИВІСТЬ

ДИСЦИПЛІНОВАНІСТЬ

ПРАЦЬОВИТІСТЬ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

ВПЕВНЕНІСТЬ

РІШУЧІСТЬ

ПЛАКАТ ДО ВПРАВИ «ПАЛІТРА НАСТРОЮ»

Тема: Охайність

36

Мета і завдання:

- згадати правила особистої гігієни;
- познайомити дітей з поняттям «охайність»;
- показати житєву необхідність цієї чесноти;
- розвивати уяву, творчу активність учнів.

Матеріали та обладнання: мультфільм, альбоми для кожного учня, плакати

з прислів'ями про охайність.

Час проведення: 30 - 45
хвилин

Хід заняття

I. Розминка. Емоційне налаштування на заняття

1.1 Динамічна пауза «Встаньте ті, хто...» Діти сидять у колі, психолог дає завдання: зараз ми подивимося, хто у нас в групі виявився уважним. Встаньте

ті, хто ...

- любить бігати;
- радіє гарній погоді;
- у кого є молодша сестра;
- любить дарувати квіти;

- вмивається вранці;
- чистить зуби

II. Розкриття теми заняття

2.1. Бесіда за темою заняття. Психолог розміщує на дошці прислів'я про чистоту і пропонує дітям пояснити їх зміст. Прислів'я діти записують в альбоми. Після чого пропонується згадати правила особистої гігієни. Діти обговорюють, які неприємності чекають тих, хто не дотримується правил гігієни.

2.2 Перегляд мультфільму «Мойдодир» з подальшим обговоренням.

Чого навчає нас цей мультфільм?

Які неприємності сталися з хлопчиком і чому?

2.3. Творче завдання «Предмети, які допомагають зберігати чистоту»

37

Психолог пропонує дітям згадати, які предмети допомагають нам підтримувати

чистоту. Для цього діти відгадують загадки, шукають картинки - відгадки серед

малюнків в альбомі

2.4. Читання вірша «Шкідливі поради» Г. Остера

Після прочитання психолог запитує у дітей, чому поради називаються шкідливими?

Для чого автор написав такі вірші?

Чого він хотів домогтися насправді?

2.5. Робота в альбомах.

В альбомах діти розфарбовують ілюстрацію до казки «Мойдодир». Можна зробити виставку дитячих малюнків.

III. Заключна частина. Обговорення вражень від заняття.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

«Шкідливі поради», Г. Остер

Якщо, миючи бруднулю,
Мама з подивом побачить,
Що вона не сина миє,
А чиюсь чужу дочку...
То хай мама не нервує,
І дитину вже домиє,
Бо різниці я не бачу
Між бруднющими дітьми.

Мити руки не потрібно,
Шию, вуха теж не варто.
Це якесь дурне
заняття,
Воно марне й некорисне.
Руки знову забрудняться,
Шия й вуха – вслід за ними,
Нащо вам сізіфів клопіт,

Якщо чхати вам на це.
Стригтися ви теж не кваптесь,
Хай волосся відростає,
Все одно у вас старого
Облисіє голова.

Найприємніше заняття –
Довго длубатися в носі,
Так цікаво роздивитись,
Що там в тому носі є.
А кому дивитись гидко,
Не дивіться, відверніться.
Ніс не ваш, не ваші кози,
Чимчикуйте звідси геть!

Загадки

Як купатися ідеш
Я — маленька полотнинка,
випрана дбайливо.
І мене також береш.
Я гладеньке й запашне,
Ти намілюєш мене.

Всі мікроби змило
Я — корисне...(мило)

Будуть зубки здоровенькі —
Я почищу їх гарненько.
Візьму в руки зубну щітку,
Густу і пухнасту.
Що крім цього треба дітки?
Ще й і зубну...(пасту)

Я — невтомна трудівниця, мені
вірять люди,
Хто зі мною поведеться — той
здоровий буде.
Буде часто усміхатись білими
зубами,
Мене знає вся малеча і бабусі
й
мами.
Чистоту тримаю в домі. Справу
знаю чітко,
Вам ім'я моє знайоме, бо зубна

я

.... (щітка)

Не серветка, не хустинка, знаю
своє

діло.

Я до щічок, до голівки притулюсь
ласкаво,

Я вберу усі краплинки з тіла після
ванни.

Я не гість – хазяїн в домі, і
лежати

я не звик

Вам ім'я моє відомо, пригадайте
я

...(рушник)

Він по зачісках мастак,

Вас причеше гарно так.

Розчесав моє
волосся,

Так давно вже повелося,

Що охайний молодець,

Той, хто має...(гребінець)

У кожному домі є озера прозорі, ми
на них дивишся, щоб себе
побачити. (Дзеркало.)

Ліг в кишеню і вартую

Плаксі, реві та бруднулі

Витру вранці струмки сліз,

Не забуду і про ніс. (носовичок)

39

40

ПРИСЛІВ'Я ПРО ЧИСТОТУ

**Чистота – запорука
здоров'я**

**Кожен хоче прийти туди, де порядок і
чистота**

**Тільки жук, який живе в гної, радіє
бруду**

**Хто не миє ручки, у того болять
зубки**

**Почищені чоботи в два рази швидше
ходять**

**Будь-яка хвороба мила
боїться**

**Промий чоло, чи не дасть Бог
чого**

**Людям чини шану, а коло себе май
охайність**

Завдання:

- познайомити з поняттям «акуратність»;
- показати життєву необхідність цієї чесноти;
- визначити різницю між якостями «охайність» і «акуратність»;
- формувати навички акуратності;
- розвиток уяви, творчої активності.

Матеріали та обладнання: м'яч, презентація «Юля – чистюля», мультфільм

«Федорине горе», малюнки предметів, що допомагають бути охайними і акуратними

Час проведення: 30 - 45 хвилин

Хід заняття

I. Розминка. Емоційне налаштування на заняття

1.1. Динамічна пауза «Наші помічники». Діти сидять у колі, психолог кидає

по черзі м'яч дітям. Дитина, яка отримує м'яча, називає будь-який предмет,

що допомагає зберігати чистоту. Завдання: не можна повторюватися.

II. Розкриття теми заняття

2.1. Читання вірша М. Пляцковського «Юля-чистюля» з подальшим

обговоренням.

Чи можна сказати, що Юля стежила за чистотою?

А чому тоді в кінці автор задає нам таке питання?

Висновок: Юля була охайною, але не акуратною. Охайність - утримання в чистоті свого тіла. Акуратність - порядок в речах.

Висновок діти записують в альбом.

2.2. Перегляд мультфільму «Федорине горе» з подальшим обговоренням.

Перед переглядом мультфільму психолог запитує:

Чи вірите ви, що речі вміють розмовляти, і багато чого можуть розповісти про своїх господарів?

Після перегляду мультфільма - обговорення.

42

Чого навчають нас ці мультфільми?

Які неприємності сталися з бабусею Федорою і чому?

Чому речі повернулися до бабусі Федори?

Якщо ми будемо акуратними, то якими будуть наші книги, зошити, кімната?

Що потрібно зробити, щоб ці якості завжди залишалися з нами?

2.3. Дискусія «Предмети, які допомагають зберігати чистоту і акуратність»

Психолог роздає дітям картки з малюнками предметів. Діти називають предмети і висловлюють свою думку: якщо предмет допомагає залишатися

акуратними - його назву записують у ліву колонку таблиці. Якщо предмет допомагає підтримувати чистоту - назву записують у праву колонку таблиці.

2.4. Робота в альбомах. Творче завдання.

Що би ви порадили дітям, які вирішили дотримуватися чистоти, бути акуратними?

Розфарбуйте малюнок до казки «Федорине горе».

III. Заключна частина. Вправа «Емоція по колу».

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

«Юля - чистюля», М. Пляцковський

1. Ви знаєте дівчинку Юлю? Це дивовижна дівчинка. Після дзвоника

будильника вона не бурчить: «Ну, ще п'ять хвилиночок ...» Ні, вона рішуче

відкидає ковдру, вистрибує з ліжка і біжить робити зарядку. Оце так Юля!

2. І на зарядці Юля не лінується. Раз, два, стрибаємо весело. Оце так Юля.

3. А після зарядки - бігом умиватися. Хто боїться холодної води і мила?

Тільки не Юля! Юля відкриває кран, миє обличчя з милом. Краса, чистота.

Ось це - Юля!

4. А зуби почистити? Юля і про це пам'ятає. Вжик-вжик зубною щіткою.

Ставайте, зубки білими і міцними.

43

5. Дірка на колготках? Не біда! Юля зашиє. Нитку в голку, раз стібок, два

стібок ... І дірки наче й не було. Оце так Юля!

6. Стрічки для бантиків м'яті? Юля сміливо береться за справу. Шипить гаряча праска. Юля кожную стрічку пропрасує, жодної складочки не залишить.

Ось це Юля!

7. Хіба Юля вийде з дому розпатлана? Ніколи! Вона косички заплете, гребінцем по кожній неслухняній прядочці проведе, стрічки напрасовані зав'яже. Ось це Юля!

8. А тепер - снідати. Юля жодної крихітки на скатертину не впустить, жодної

крапельки не проллє і сама не забрудниться. Ось це Юля!

9. Черевички припали пилом? Дурниця! Юля їх почистить. Ось крем для взуття, ось щітка. І весь пил зник. А тепер до блиску натерти, і черевички виблискують, як нові. Оце так Юля. Оце так Юля!

10. Ну, все, збори до школи закінчені. Двері відчиняються, і на порозі з'являється ... Ах, що за дівчинка! Це не дівчинка, а казка. Личко чисте, косички акуратні, черевички виблискують, у руках портфель. Ось це Юля, Юля-чистюля!

11. Ой, а двері то в квартиру відкриті. Хто ж її забув замкнути? Невже Юля?

А в квартирі ...

12. Ой! Жах, кошмар, катастрофа. Ковдра на підлозі валяється, вода холодна

з крана ллється, праска не вимкнена шипить.

13. Нитки з голками на стільці кинуті, щітки місцями переплуталися.
Чашка

брудна догори перевернута. Хто ж це все накоїв? Може розбійники?
Або

Юля? Оце так Юля, хіба Юля-чистюля?

44

45

ЗАНЯТТЯ 4

Тема: Доброта

Завдання:

- розкрити зміст поняття «доброта»;
- показати, як проявляється доброта у житті;
- розглянути способи, якими можна проявляти доброту;
- сприяти розкриттю творчого потенціалу дітей.

Матеріали і обладнання: м'яч, мультфільм «Айболить», альбоми для учнів,

ілюстрації до казки

Час проведення: 30 - 45

хвилин

Хід заняття

I. Розминка. Емоційне налаштування на заняття

1.1. Вправа «Побажання по колу» Після привітання дітей психолог

пропонує

виконати вправу. Для цього діти передають один одному м'яч і говорять про

свої побажання на сьогоднішнє заняття.

1.2. Бесіда психолога. Діти, ми продовжуємо знайомитися з чеснотами.

Давайте подивимось мультфільм «Айболить». Після перегляду – обговорення:

А чому Айболить добрий - тому що він сидить під деревом?

А як лікарі лікують? Вони роблять уколи, дають гіркі пігулки, просять показати язик, хіба вовни добрі?

Вони все одно добрі, тому що виліковують, роблять добро людям.

II. Розкриття теми заняття

2.1. Читання і обговорення казки Л. Толстого «Білка і Вовк». Обговорення

Що робила білка?

Що робив вовк?

Що сталося з білкою?

Як ви зрозуміли слова білки?

Чи очікували ви, що у казки може бути такий кінець?

Чи сподобалася вам казка? Що сподобалося в казці найбільше?

46

2.2. Бесіда психолога. Діти, сьогодні ми з вами поговоримо про доброту.

Як ви думаєте, чому героїв деяких казок, фільмів називають добрими?

А ви робите добрі вчинки? Які?

А по відношенню до вас хтось робив добрі вчинки?

Які почуття ви відчуваєте, коли по відношенню до вас роблять щось добре?

А коли самі робите щось добре?

Висновок психолога: добрі вчинки приносять радість і задоволення, роблять

нас щасливими.

2.3 Творче завдання «Як проявляється доброта». Психолог пропонує дітям

виконати завдання в альбомі.

Що потрібно домалювати, щоб було зрозуміло, що чоловічки роблять добрі

вчинки?

2.4. Вправа «Ромашка добрих слів» Доброта проявляється не тільки за

допомогою вчинків, але і в словах. На листочках ромашки в альбомі потрібно

написати добрі слова. Після самостійної роботи діти представляють результати, психолог фіксує добрі слова на дошці.

III. Заключна частина

3.1. Давайте підіб'ємо підсумок нашого уроку.

Яку казку ми читали? Автор казки «Білка і Вовк»?

Де жили Білка і Вовк?

З чого впала Білка?

Що Вовкові палило серце? **МАТЕРІАЛИ ДЛЯ**

ТРЕНЕРА

Казка «Вовк і Білка» Л. Толстой

Білка стрибала з гілки на гілку і впала прямо на сонного вовка. Вовк скочив і

хотів з'їсти білку. Білка стала просити: - Пусти мене. Вовк сказав: - Добре я

відпущу тебе, тільки ти скажи мені, чому ви, білки, такі веселі. Мені завжди

нудно, а на вас дивишся, ви там вгорі все граєте і стрибаєте. Білка сказала: -

Пусти мене перш на дерево, а звідти я тобі скажу, а то я боюся тебе.

відпустив білку, а білка стрибнула на дерево і звідти сказала: Тобі від того

нудно, що ти злий. Тобі злість серце пече. А ми білки веселі тому, що ми добрі і нікому зла не робимо.

ІЛЮСТРАЦІЇ ДО КАЗКИ

ЗАНЯТТЯ 5

Тема: Турбота

Завдання:

- розкрити сенс поняття «турбота»;
- навчити дітей цінувати турботу про себе, та піклуватися про інших людей;
- довести, що турботу ми виявляємо, коли цікавимось справами інших людей;
- розвивати навички співробітництва у групі.

Обладнання та матеріали: лист ватману із зображенням палітри, маркери,

мультфільм, матеріали для аплікації

Час проведення: 30 - 45

хвилин

Хід заняття

I. Розминка. Емоціональне налаштування на роботу.

1.1. Вправа «Палітра настрою». Психолог пропонує дітям прислухатися до

свого настрою і визначити, якого він кольору. Діти по черзі підходять до дошки і розфарбовують кружечок на палітрі відповідним кольором.

II. Робота з теми заняття

2.1. Читання і обговорення казки Скребцової М. «Історія про буркотливого їжачка».

Якби мама їжачка чи не захворіла, змінився б він коли-небудь?

Чи піклуєшся ти про свою маму, коли вона хворіє?

Як ти їй допомагаєш?

Як ви думаєте, що більше допомогло мамі їжачка одужати: малиновий напій

або турбота їжачка?

Як ти думаєш, про батьків потрібно піклуватися тільки коли вони хворіють?

Чи потрібно допомагати батькам, коли вони здорові?

2.2. Гра в групах «Турбота про батьків».

Діти об'єднуються у групи. Психолог пропонує вирішити ситуації: як можна

подбати про батьків, якщо:

49

- мама хворіє;
- мама прийшла з роботи втомлена;
- у мами поганий настрій;
- мамі нагрубив перехожий чоловік;
- на маму загарчав злий собака;
- у мами ввечері багато справ по господарству;
- тато погано себе почуває;
- у тата неприємності на роботі;
- тато і мама посварилися і т.д.

Діти обговорюють ситуації у групах і пропонують рішення.

2.3. Перегляд мультфільму з наступним обговоренням. Психолог пояснює

дітям, що нашої турботи потребують не тільки батьки, бабусі і дідусі, але

ще

і люди, які мають обмежені можливості. Пропонується згадати казку В. Катаєва «Квіточка - семикольоровочка». Дівчинка Женя стала перед важким вибором: свій добробут, або благополуччя хлопчика інваліда.

Висновок: ми не можемо надати таку чудодійну допомогу, як дівчинка в казці. Але ми обов'язково повинні надавати посильну допомогу тим людям,

які потребують нашої турботи.

2.4. Вправа «Я можу бути поруч».

Подумай, які сім справ ти можеш зробити для тих, хто потребує твоєї допомоги. Запиши їх на пелюстках. Постарайся протягом наступного тижня

зробити всі справи, які задумав.

III. Підведення підсумків. Робота в альбомах. Творче завдання.

В альбомах діти виконують завдання на вибір: «Розфарбуй малинку» або зроби аплікацію «Їжачок».

50

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

КАЗКА «ІСТОРІЯ ПРО БУРКОТЛИВОГО ЇЖАЧКА», М.Скребцова

В одній сім'ї їжаків народився їжачок. Мама-їжачиха в ньому душі не

чула. Щоранку вона йому прямо в ліжку приносила грибочки та горішки лісові, а їжачок ставав все повільнішим і буркотливим: і їжа лісова несмачною здавалася, і ліжка жорстким було, і навіть колючки свої він не дуже колючими знаходив.

«Тільки у нас, у їжаків, колючки. Значить ми краще за всіх, а нас ніхто

не боїться. І скільки така несправедливість може тривати? » - бурчав їжачок.

Одного разу Мама-Їжачиха захворіла. У неї був жар, і вона навіть не могла

встати з ліжка Даремно їжачок чекав смачного сніданку і обіду. Цілий день

він злився, бурчав, кректав і, врешті-решт, сам вирушив до лісу за чимось їстівним.

- Гей, їжачок, хочеш, покажу дорогу до малиннику? Там малина встигла. Ти

ціле відерце набереш і маму свою вилікуєш! - крикнула Руда Білка, побачивши їжачка.

- Від малини хіба ситий будеш? Мені б грибочків та горішків лісових. Білка,

ти не знаєш, випадково, грибні місця? - відповів їжачок. Руда Білка тільки хвостом вильнула і шмигнула до свого дупла.

- Теж мені, сусідка називається, ось уколю її голками, знатиме, як

хвостом

виляти, - розсердився Їжачок і поплентався далі. А назустріч йому Зайчиха з

зайчатами.

- Зайчиха, ти не знаєш, випадково, де в лісі ліщина, а то я забув? - запитав у

неї Їжачок, навіть не привітавшись.

- Знати - знаю, але тобі не скажу! - відповіла Зайчиха, а один з зайчат пропищав:

- Все в лісі знають, що твоя мама захворіла, і її малиною вилікувати можна!

Якби ти до малиннику дорогу запитав, ми тобі показали б.

51

Почувши ці слова, Їжачок розлютився і ткнув бідного зайченя колючками.

Зайченя скрикнуло і кинулося бігти за мамою. А Їжачок далі пішов.

- Гей, Їжачок, ти зовсім близько від малиннику! - крикнула сорока, яка над

Їжачком від самої його нори летіла. Їй було цікаво спостерігати за Їжачком,

який жодного разу в житті в ліс за їжею не ходив.

- Що ви всі до мене з цією малиною причепились! І мамі моїй вона не потрібна. Їй потрібно, щоб я знайшов собі їжу і став ситим, - пробурчав Їжачок у відповідь сороці.

- Їжачок, ти вже в малиннику, подивися, скільки ягід стиглих! - скрекотала сорока.

Їжачок озирнувся і бачить: навколо ягід - сила-силенна!

- Ось це так! Наїмся всмак і тут же переночую, а то темніє вже. Вранці, як прокинусь, знову малиною поснідаю. Поки мама хворіє, буду кожен день малиною харчуватися, - радісно подумав Їжачок, потягнувшись до стиглих і соковитих ягід.

Раптом усі ягоди з куща зникли. Їжачок потягнувся до іншого куща - і знову

зникли ягоди. Скільки Їжачок не намагався пригоститися хоча б однієї ягідкою, вони зразу зникали.

- Чудеса, навіть ягоди від тебе, Їжачок, ховаються, - цокоче сорока.

Прикро стало Їжачку, не витримав він і розплакався. Пошкодувала його одна

маленька ягідка і прошепотіла:

- Їжачок, не плач, біжи додому за відерцем, а потім повертайся. Ми швидко

відерце твоє наповнимо. Я тебе навчу, як з малини малиновий напій робити, -

мама твоя вип'є його і видужає.

Їжачок недовіжливо запитав:

- Як же я ціле відерце наберу, коли ви все від мене ховаєтеся?

- Ми мамі твоїй допомогти хочемо. Адже якщо ти сам малини наїсиш і йти

звідси не захочеш, мамі твоїй зовсім погано стане, - відповіла ягідка.

- Гаразд, збігаю за відерцем. Наберу повне відерце і половину сам з'їм, а половину мамі віднесу, - вирішив Їжачок і побіг до будинку.

52

Коли він повернувся в малинник, зовсім вже стемніло.

- Як же я ягоди збирати в темряві буду? - захвилювався Їжачок. Не встиг він

подумати про це, як ягідки самі стрибнули прямо в його відерце, воно миттєво наповнилося. Та ягідка, що з Їжачком розмовляла, на самому верху

виявилася. Вона нетерпляче сказала:

- Швидше, Їжачок! Неси нас до своєї мами!

І Їжачок, схопивши відерце, щодуху кинувся додому. Вдома маленька ягідка

допомогла йому зробити малиновий напій. Мама-Їжачиха очам своїм не

повірила, коли Їжачок простягнув їй глечик з ароматним напоєм. Вона випила відразу кілька чашок і заснула міцним, спокійним сном.

У Їжачка залишилася тільки одна маленька ягідка, його помічниця.

Незважаючи на голод, Їжачок вперше в житті був задоволений. Він виглянув

з нори подихати свіжим повітрям перед сном. Він відкрив двері і мало не спіткнувся об кошик, доверху наповнений різними лісовими частуваннями -

горішками та грибами. Їжачок озирнувся навколо і побачив руду Білку, Зайчиху з зайчатами і Сороку-білобоку. Всі вони посміхалися Їжачку.

Їжачиха прокинулася наступного ранок здоровою. Разом з Їжачком вони накрили стіл біля домівки нори, розклали все лісові частування і покликали в

гості своїх друзів.

З тих пір Їжачок змінився. Мама його тепер вдома залишалася, а він сам в ліс

за їжею ходив. Колючки його відразу зміцніли, і настрої покращився. Але найголовніше - у нього з'явилося багато друзів. Їжачок тепер часто розмірковував: «Чому я раніше думав, що нас, їжаків, ніхто в лісі не любить?»

ЗАНЯТТЯ 6

Тема: Турбота про природу

Завдання:

- допомогти учням усвідомити поняття «світ природи»;
- розкрити взаємозв'язки у системі «людина – природа»;
- стимулювати активність учнів у набутті екологічних знань уявлень;
- формувати усвідомлену поведінку;
- розвивати емпатію і уяву.

Обладнання і матеріали: картки з малюнками об'єктів природи альбоми для

кожного учня.

Час проведення: 30 - 45
хвилин

Хід заняття

I. Розминка. Емоціональне налаштування на роботу.

1.1. Гра «Світ природи». Психолог роздає дітям картки з малюнками дерев,

звірів, птахів, комах, річки, моря, сонця. Діти повинні подумати і розповісти,

яку користь той чи інший мешканець світу природи приносить світу людей.

За розповідями один одного діти вгадують, про кого кажуть їхні

друзі.

II. Робота з теми заняття

2.1. Читання казки «Травневий жук» з подальшим обговоренням. Уявіть, що

одного разу ви побачили людину, яка на ваших очах зламала дерево, кинула

камінь в птицю. Що ви сказали б цій людині? Чи ловили ви коли-небудь жуків? Що ви з ними робили: відпускали на волю або залишали жити у себе?

Як ви думаєте, чому жуки, метелики або інші комахи не можуть довго прожити в неволі? Як ви думаєте, чому Колі наснився цей сон?

2.2. Вправа «Улюблений господар»

Роздайте дітям картки з малюнками різних домашніх тварин. Кожен повинен

від імені своєї тварини описати такого господаря, про якого тваринка мріє.

2.3. Читання вірша «Чому плачет лужок?» з подальшим обговоренням.

55

Як ти думаєш, як називалась улюблена квітка лужка? Які лугові квіти здаються тобі самими крихкими? Якою луговою квіткою ти хотів би себе уявити?

2.4. Творче завдання «В гостях у лісового

жука».

Уявіть, що у вас з'явився друг - лісовий жук. Придумайте і намалюйте казку

про свою дружбу з ним і про те, як ви побували у жука в гостях. Діти по черзі

показують свої малюнки і розповідають казки. Потім все казки склеюються в

одну книжку «В гостях у лісового жука».

III. Заключна частина.

Рефлексія з теми заняття. Дітям пропонується закінчити фразу: «Я вирішив

бережливо ставитися до природи, тому що
....»

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

«Почему плачет лужок?», М.
Скребцова

Что ты слезы льешь,
лужок?

У меня завял цветок,

Самый яркий, самый
светлый,

Отовсюду всем заметный.

Может, из моей землицы

Он воды не смог
напиться?

Может, солнечный ожог

Ранил хрупкий лепесток?
Не горюй, дружок-лужок,

Был прекрасен твой цветок,

Но бывает иногда

Хрупкой очень красота.

Ты не в чем не виноват,

Черноземом ты богат.

Снова вырастут цветочки –

Сыновья твои и дочери.

Казка «Травневий жук», А.

Неєлова

Спекотного літнього дня зібралися хлопчики у поле погуляти. У всіх через плече висіли бляшані ботанічні ящики - діти хотіли зайнятися збиранням трав. Навіть маленький Коля не забув взяти свій зелений ящикочок, в який мати дбайливо поклала для синочка шматочок хліба на дорогу. Через луки, повз веселий струмок, через темний ліс діти йшли юрбою до млина, де

56

їх чекав смачний ситний сніданок. Коля ні в чому не бажав відставати від старших. Дивлячись, як ті збирають різні трави і квіти, і він рвав без розбору все, що ні траплялося, і ховав в свою скриньку. Стало сутеніти, коли хлопчики зібралися додому. Всі були бадьорі, немов тільки що вийшли з будинку, і тільки наймолодші - Коля з Володею, ледве пересували ноги і добряче відстали. Йдучи по алеї, Коля запитав Володю: «Скажи, будь ласка, що це так літає і дзижчить?» - Хрущі, - відповів Володя і постарався

спіймати

жука, що пролітав повз. Коли йому це вдалося, він присів на камінчик, дістав

з кишені нитку і прив'язав жука за ногу, потім відпустив його і заспівав:

«Лети, лети, мій жучок, - високо, далеко!» А сам не випускав з рук нитку і біг

за жуком. Сподобалася ця забава Колі, і він став просити Володю зловити і

йому жука. А як зловив Володя жука, Коля прив'язав його за ногу і пустив літати, а сам взявся за ним бігати. Коля забув про втому і весело біг, поки не

наздогнав старших. «Ховай скоріше жука в ящик, - сказав Володя, - краще

завтра з ним пограєш». Посадив Коля жука в ящик, де бідоласі довелося сидіти, поки Коля солодко спав у своєму ліжечку.

На щастя, ящик закривався нещільно, бо бідний бранець задихнувся б.

Раптом серед ночі ясно почулося дзижчання хруща - спочатку здалеку, потім

все ближче і ближче і, нарешті, пролунало біля самого Колиного ліжка.

Скинув хлопчик з голови ковдру і став з цікавістю дивитися в ту сторону, звідки долинало гудіння, і раптом з жахом побачив величезного, ростом з людину, хруща. Сердитими очима жук дивився на свого мучителя і гудів, та

так виразно, немов людським голосом: «Злий хлопчик, що ти зі мною зробив!

Від твоєї мотузки у мене вся нога болить і ниє! Щоб ти знав, яку муку ти мені заподіяв, я також прив'яжу тебе за ногу мотузкою, пущу бігти, а сам буду тягнути мотузку». І не встиг Коля отямитися, як на нозі у нього опинилася мотузка. Перелякався хлопчик, зістрибнув з ліжка і кинувся бігти,

а мотузка не пускає, все більше врізається в ногу. - Пусти, я більше не буду

мучити жуків! - почав благати Коля. Тут жук так сильно смикнув за мотузку,

що хлопчик не втримався, впав на підлогу і з гучним криком ... прокинувся.

57

Прибігла на крик Коліна мама і питає: «Що трапилось?» - Жук! Жук! - бурмотів переляканий хлопчик. - Тут ніякого жука немає, - заспокоювала мати. Великий хрущ прив'язав мене мотузкою за ногу. - Це тобі наснилось.

Спи, синку, спокійно. Коля і сам тепер зрозумів, що жук йому приснився.

Весь ще під впливом страшного сну він заплакав і розповів мамі, як вони вчора з Володею грали з жуками. - Недобре, Коля, так робити, - похитала головою мати. - Страшний сон приснився тобі в покарання за те, що ти мучив

бідного жука. Давай його випустимо.

Потім Коля ліг в ліжку і солодко проспав до ранку, - жука вже не було в

ящику: мама випустила його на свободу. Після цього випадку Коля не тільки

сам не мучив тварин, а й товаришам не дозволяв цього робити. Коли ж хлопчики його не слухали, він розповідав їм про свій страшний сон, який на

все життя залишився у нього в пам'яті.

КАРТКИ

58

59

ЗАНЯТТЯ 7

Тема: Безкорисливість

Завдання:

- розкрити зміст поняття;
- показати, як безкорисливість впливає на стосунки між людьми;
- навчити відрізняти корисливу та безкорисливу поведінку.

Матеріали та обладнання: м'яч, мультфільми «Просто так», «Бабушка удава», цукерки на довгих паличках

Час проведення: 30 - 45 хвилин

Хід заняття

I. Розминка

1.1. Бесіда з теми попереднього заняття. Після привітання психолог пропонує дітям поділитися враженнями за минулий тиждень. Для цього діти

передають один одному м'яч і розповідають, які добрі вчинки вдалося зробити протягом тижня.

1.2. Читання і обговорення байки І.А. Крилова «Ворона і Лисиця».

На минулому занятті ми з вами згадали слова, за допомогою яких висловлюють добро.

Як ви думаєте, чи говорила лисиця добрі слова?

Чи були її слова правдою? Для чого вона говорила ці, нібито добрі слова?

Висновок психолога: якщо добрі слова вимовляють, щоб отримати якусь вигоду, це називається лестощами.

II. Розкриття теми заняття

2.1. Перегляд і обговорення мультиплікаційного фільму «Просто так».

Що відбувається в казці?

Чому герої дарували букет один одному?

Чи хотіли вони отримати щось

натомість?

Як змінювалося настрій у тих, до кого виявляли увагу?

Чи змінювався настрій у тих, хто дарував букет?

Чи було героям шкода розлучатися з букетом?

60

Що важливого для себе ви зрозуміли, переглянувши мультфільм?

Висновок психолога: вміння робити щось хороше для інших просто так, не

чекаючи нічого взамін, називається безкорисливістю. В цьому слові дві частини: «без» і «користь». Користь - це бажання отримати щось натомість.

2.2. Гра «Ельфи і тролі».

Це було дуже давно. Однією державою керував мудрий король. А в сусідніх

королівствах жили ельфи і тролі. Запросив король на банкет тролів. Столи

ломилися від смачних страв. Їсти можна, скільки хочеш, але з однією умовою

- руки згинати не можна. І як тролі не стараються відкусити шматочок, у них

нічого не виходить. Злі вони пішли додому. Наступного разу король запросив

ельфів. Вони були безкорисливими і змогли виконати умову короля.
Давайте

і ми спробуємо виконати цю умову.

Психолог роздає дітям цукерки на паличці. Потрібно дати дітям час здогадатися, що робити: годувати один одного. Після гри запитати у дітей,

чому ельфи виконали умову короля, а тролі не змогли? Висновок:

безкорислива людина - це чарівник, який, роблячи інших щасливими, сам стає щасливим і сильним.

2.3. Вправа «Збери прислів'я».

З підготовлених заздалегідь частин психолог пропонує дітям зібрати прислів'я «Поспішайте робити добро, а не чекайте, коли його зроблять для

вас». Пояснити її сенс. Прислів'я діти записують в альбоми.

2.4. Перегляд мультиплікаційного фільму з подальшим творчим завданням.

Всі ви дуже добре знаєте мультфільми, головними героями яких є Папуга,

Мавпа, Слоненя і Удав. Давайте подивимося серію, яка називається «Бабуся

Удава». Після перегляду діти відповідають на питання, чи правильно Мавпа

зрозуміла слово «безкорисливість»?

Чому?

III. Завершення заняття. Творче завдання.

В альбомах діти малюють символ якості «Безкорисливість».

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

І.А. КРИЛОВ БАЙКА «ВОРОНА І ЛИСИЦА»

(переклад М. Терещенка)

Вже скільки раз казали миру,

сп'янив.

Що влєсливість гідка, та мова марна
ця:

Вона навшпинечках до дерева
підходить,

Улєсливий завжди зворушує
серця.

Верить хвостом, очей згори не
зводить

Вороні якось бог послав був грудку сир

І ніжно каже, влєслива така:

Ворона сіла на суку

«Голубко, гарна ж ти яка!

Й хотіла вже було поснідати до смаку,

Ну й шийка в тебе, а

Але задумалась, а в роті сир
тримала.

очиці!

В цей час Лисиця тут близенько
пробігала.

Як розказати, так
небилиці!

Враз сирний дух Лисицю зупинив:

А пір'ячко яке! Який

Лисиця бачить сир,— Лисицю сир

дзьобок!
І, мабуть, ангельський у тебе голосок!

Благаю, заспівай! А що коли,
сестрице,

При отакій красі ти й в співі чарівниця?

Так ти б у нас була цар-птиця!»

Вороні з лестоців звихнулась
голова,

Від радощів забилося їй дихання,—

І на привітливій Лисиччині слова

Ворона каркнула щосили з
здивування:

Сир випав — зникла з ним і пройда
лісова.

62

ЗАНЯТТЯ 8

Тема: Дисциплінованість

Завдання:

- розкрити поняття «дисципліна»;
- показати значимість дисципліни для самої дитини і суспільства в цілому;
- розвивати увагу, мислення, уяву;
- формувати здатність до самооцінки;
- розвивати комунікативні навички, вміння працювати в групі.

**Час проведення: 30 - 45
хвилин**

Хід заняття

I. Розминка

1.1. Динамічна пауза «Веселий зоопарк»

Діти стають в коло. Психолог читає текст фізхвилинки і показує дітям рухи.

Можна виконувати під динамічну музику.

II. Роботи з теми заняття.

2.1. Сьогодні на занятті ми познайомимося з новою важливою чеснотою, яка

необхідна кожній людині, без цієї чесноти просто не можна жити. Хочете дізнатися, що це за чеснота? Це – дисципліна. Де потрібна дисципліна? Хіба

тільки в школі? Де ми ще дотримуємося правил?

Висновок психолога: дисципліна - це елементарні правила поведінки, які ми

дотримуємося всюди. А людина, яка дотримується цих правил, називається

дисциплінованою.

2.2. Гра «Драбина».

Уявіть, що на самих нижніх сходинках стоять зовсім недисципліновані діти,

а на найвищих - найбільш дисципліновані. Прикріпіть кола зі своїми іменами

на ту сходинку, куди б ви себе помістили. Діти по черзі підходять до

«сходинок» і розміщують коло зі своїм ім'ям на сходинці. Психолог запитує,

у кожного учня. чому він поставив себе саме на цю сходинку?

2.3. Робота в групах. Гра «Нові шкільні правила».

63

Психолог об'єднує дітей у групи і дає завдання: напишіть два жартівливих

шкільних правила для учнів. Потім візьміть інший листок паперу і напишіть

на ньому два правила, які дійсно могли б допомогти школі, класу або вам особисто.

Після роботи кожна група зачитує свої правила. Аналіз гри: яке правило здається вам самим смішним? Яке правило здається найважливішим?

Чи вважаєте ви, що діти повинні брати участь у прийнятті шкільних правил?

III. Заключна частина. Творче завдання. Вправа «Лист Папуасіку».

Діти, до нас в гості з племені Тумба-юмба хоче приїхати Папуасік. У них, звичайно ж, у джунглях є свої правила дисципліни. Наприклад, в озері з голодними крокодилами краще не купатися, не смикати тигра за вуса, дивитися собі під ноги, щоб не наступати змії на хвіст. А в нашому місті Папуасік вперше. Подивіться, як він виглядає (картинка в альбомі).

Розфарбуйте Папуасіка в своїх альбомах, а поруч напишіть йому, будь ласка,

яких правил треба дотримуватися, щоб жити в нашому місті безпечно.

Після невеликої роботи можна запропонувати дітям розповісти, про які правила дисципліни вони повідомили у своєму листі Папуасіку.

64

ЗАНЯТТЯ 9

Тема: Працелюбність

Завдання:

- розкрити зміст понять «працьовитість», «лінь»;
- формувати свідоме ставлення до праці;
- сприяти розвитку вміння мислити, міркувати;
- формувати свідому моральну поведінку;
- створити сприятливу психологічну атмосферу в групі.

Матеріали та обладнання: м'яч, мультфільм «Казка про лінь», картки із

зображеннями людей різних професій

Час проведення: 30 - 45
хвилин

Хід заняття

I. Розминка

1.1. Вправа «Працюємо з любов'ю»

Психолог пропонує дітям згадати, які домашні обов'язки вони виконують вдома. Передаючи один одному м'яч, діти розповідають про свої обов'язки і

називають ті, які вони виконують з любов'ю.

II. Робота з теми заняття

2.1. Читання казки «Завтра і сьогодні» з подальшим обговоренням.

Чи були у вашому житті випадки, коли ви відкладали на завтра те, що могли

зробити сьогодні?

Уявіть, що Кра і Раонг попросили вас допомогти їм побудувати курінь.

Розкажіть, з яких матеріалів і як ви б його будували.

Якби Кра і Раонг звернулися до вас за порадою, як їм перестати лінуватися,

що ви їм порадили б?

2.2. Творче завдання «Маленька справа».

Психолог читає дітям прислів'я: «Маленька справа краща за велике безділля». Завдання дітям: придумайте якусь маленьку справу, яка може принести користь багатьом людям. Наприклад: якщо людина помітить на

65

дитячому майданчику скла від розбитої пляшки і не полінується їх підняти,

малюки не поріжуться об ці скла.

2.3. Перегляд мультфільму «Казка про лінь» з подальшим обговоренням.

Чому з героями мультфільму відбувалися такі події?

Чи вірите ви, що «лінь» сильніша за людину?

Чи лінуєтеся ви коли-небудь, і чи вдається вам перемагати лінь?

Що ви можете порадити людині, яка почала лінуватися?

2.4. Бесіда про професії.

Ким ви хочете стати?

Коли людина повинна починати замислюватися про те, ким вона стане?

Які професії вам знайомі?

Розкажіть про професії ваших батьків?

III. Заключна частина

3.1. Творче завдання.

Виконайте штрихування малюнка до казки «Завтра і сьогодні» (робота в альбомах)

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

«Завтра і сьогодні», з казок
Малайзії

Якось в дощовий вечір сиділи під деревом мавпа Кра і жаба Раонг і скаржилися один одному на холод. - Кррх-кррх! - кашляла Кра. - Хут-хут-хут! - квакала Раонг.

Набридло їм мокнути під дощем і тремтіти від холоду. Вони домовилися на наступний день зрубати дерево і з його кори зробити теплий курінь. Але на ранок сонце світило так жарко і ласкаво, що Кра насолоджувалася теплом і світлом, сидячи на вершині дерева, а Раонг розташувалася недалеко від його коренів і грілася на сонці.

Нарешті Кра спустилася з верхівки дерева і вигукнула: - Ну що, подружка, як ти себе відчуваєш? - О, чудово! - відповідала Раонг .

- Скажи-ка, чи не зайнятися нам зараз куренем? - запитала Кра.

- Що ти! - відповідала Раонг. - Це встигну і завтра. А зараз мені так тепло і хорошо.

- Звичайно, курінь можна побудувати і завтра! - погодилася безтурботна Кра. І цілий день вони раділи сонячному світлу.

До вечора пішов дощ. На другий день знову вони сиділи обидві під деревом і

скаржилися на холод. - Кррх! - кашляла обезьяна.- Хут-хут-хут! - квакала жаба. І вони знову домовились на наступний день зрубати дерево і побудувати собі теплий курінь.

Але на ранок сонце знову сяяло так яскраво, що Кра насолоджувалася

його теплом на вершині дерева. А Раонг неподалік від коренів грілася на сонці. Кра нагадала про вчорашню домовленість, але Раонг знову заперечила: - До чого псувати такий прекрасний день? Курінь можна побудувати і завтра. І кожен раз повторювалося те ж саме. Так йде справа і

до сьогоднішнього дня. Кра і Раонг все ще сидять під деревом, стогнуть і скаржаться на холод.

67

68

ЗАНЯТТЯ 10

Тема: Відповідальність

Завдання:

- познайомити дітей з поняттям «відповідальність»;
- показати життєву необхідність цієї якості;
- сприяти розвитку життєвого досвіду прийняття відповідальності на себе;
- навчити учнів плануванню власної діяльності;
- розвиток уяви, творчої активності.

Матеріали і обладнання: мультфільми «В країні невивчених уроків», «Чому пішло кошеня», презентація «Як зібрати портфель», альбоми для

кожного учня, пакет, кубики

Час проведення: 30 - 45
хвилин

Хід заняття

I. Розминка

1.1. Гра «Роботи».

Діти «перетворюються» на металевих роботів. Психолог дає їм різні команди для виконання (8-10 команд). Після чого слід дати нездійснену команду, наприклад, злетіти. Коли дії дітей розладнаються, потрібно скомандувати, що тепер вони - знову

люди.

Психолог задає дітям питання:

Чи сподобалося бути роботами?

Чим роботи відрізняються від людей?

Хто несе відповідальність за дії роботів?

Що доброго у відповідальності? Так вже вона не потрібна?

II. Робота з теми заняття

2.1. Читання казки «Світло чарівного місяця» з подальшим обговоренням.

Чому Максиму і Олені не подобалося бути відповідальними?

Чому їм було неприємно, коли люди навколо перестали бути відповідальними?

Що відбувається, коли люди перестають бути відповідальними?

У казці відповідальність дарував людям чарівний місяць. Від чого чи від

кого насправді залежить відповідальність?

2.2. Вправа «Три види

відповідальності».

Відповідальність буває різна. Наприклад, чистити зуби, умиватися, робити

зарядку - це особиста відповідальність. Тримати дане слово, піклуватися про

молодших, поливати квіти, годувати тварин - це відповідальність перед іншими. Приходити вчасно, виконувати домашні завдання, дотримуватися

порядку в класі - це відповідальність у школі. (Розповідаючи про види відповідальності можна показувати дітям уривки з мультфільмів).
Давайте

розподілимо відомі нам обов'язки за видами відповідальності в таблицю, яка

є у вас в альбомах.

2.3. Вправа «Зважимо відповідальність».

Давайте домовимося, що кожній справі, за яку ми згодні взяти на себе відповідальність, буде відповідати один кубик. За кожен свій обов'язок помістіть в пакет один кубик. А тепер подумайте про те, скільки обов'язків у

дорослих. Давайте перераховувати всі мамині обов'язки і складати кубики в

інший пакет. Пакет вийшов набагато важчим. Чим доросліше ти стаєш, тим

більше у тебе

відповідальності.

2.4. Вправа «Як зібрати портфель»

У будь-якій справі іноді завдання здається занадто складним. Це буває, коли

не знаєш, з чого почати. А коли навчишся розбивати складне завдання на кроки - воно перетворюється на ланцюжок легких завдань. Чи готові ви взяти на себе відповідальність за те, що б зібрати портфель на наступний

навчальний день?

Діти заповнюють пам'ятку «Як зібрати портфель»

III. Заключна частина

3.1. Вправа «Зірка відповідальності»

Подивіться, до нас у гості сьогодні прилетіла Зірка Відповідальності.

Прочитайте, що написано на її промінцях. Виберіть той промінець, за який ви

70

хотіли б відповідати і зафарбуйте його в своїх зошитах. Давайте оголосимо

тиждень до наступного заняття «тижнем відповідальності». Подумайте, що

ви будете робити, протягом тижня, до якого результату приведуть ваші дії.

Простежте і оцініть, як ви виконуєте взятую на себе відповідальність.
Через

тиждень ми подивимося, що у вас
вийшло.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

«Світло чарівного Місяця»

Жили-були в країні Лунандії двоє
дітей: хлопчик на ім'я Максим і його
сестра Оленка. Усі люди в цій
країні
були дуже відповідальними.
Навіть

кішки і

собаки

були відповідальними. І батьки у

Максима і

Олени були дуже відповідальними, у
них

була дуже відповідальна робота,
вони

хотіли, виховати своїх дітей

відповідальними людьми.

Іноді «Максим і Олена міркували: «Навіщо нам потрібна відповідальність? Через неї одні обов'язки і ніякого задоволення! »А були люди в Лунандії такими відповідальними тому, що в цій країні разом зі звичайним місяцем світив чарівний Місяць.

Одного разу люди побачили незвичайний зоряний дощ і зрозуміли, що на небі щось змінилося. На наступний день все в країні змінилося. З місяцем зникло і почуття відповідальності.

Спочатку Максим і Олена думали: «Оце здорово! Це ж схоже на нескінченні літні канікули!»

71

Ніхто не хотів виконувати свою роботу. Батьки відмовилися піклуватися про своїх дітей, вчителі перестали приходити в школу і діти ніде не вчилися. Навіть собаки, про яких тепер ніхто не дбав, без страху кидалися на людей, кусали їх і рвали одяг. Цей безвідповідальний світ зовсім не сподобався Максиму і Олені. Вони навіть не могли купити собі морозиво через те, що продавці нічого не робили. Діти злякалися за своє життя, за життя тварин, вчителів, а

особливо

за батьків, які цілими днями лежали
на дивані і нічого не робили.

Максим і Олена вирішили
подивитися вечірні новини і
зрозуміти, чи скрізь твориться те ж
саме. Вони дізналися, що
наближається новий метеоритний
дощ і, можливо, сьогодні щось зміниться. Діти подивилися у вікно і
побачили, що їхній улюблений Місяць відповідальності повернувся! Коли
діти прокинулися наступного ранку, їх батьки збиралися йти на роботу, а в
школі все повернулося до звичайного стану. Як гарно! Як затишно і
спокійно
стало навколо! Як приємно знати, що всі люди будуть робити те, що вони
обіцяли, будуть поважати один одного і вести себе відповідально! З тих
пір
Максим і Олена думають так: відповідальність вимагає великих зусиль,
але
світ без відповідальності гірше, ніж світ з
відповідальністю

72

ЗАНЯТТЯ 11

Тема: Впевненість

Завдання:

- дати уявлення про поняття «віра в себе»;
- показати взаємозв'язок впевненості і результату діяльності;
- ознайомити з методами, які допомагають зберегти впевненість у собі в різних ситуаціях;
- розвивати уяву, креативність, творчі здібності дітей, здатність до самооцінки;
- формувати комунікативні навички, вміння працювати в групі.

Матеріали та обладнання: картки з частинами прислів'я, мультфільм «А

раптом вийде!», текст пісні

Час проведення: 30 - 45 хвилин

Хід заняття

I. Розминка

1.1. Динамічна пауза «Хома, хома, хом'ячок»

Діти стають в коло. Психолог читає текст физминутки і показує дітям рухи.

Можна виконувати під динамічну музику.

1.2. Гра «Збери прислів'я».

Діти, я приготувала вам цікаве прислів'я, але прилетів Вітерець і

розкидав

картки, на яких вона була написана. Тому все переплуталося. (На дошці безладно розташовані картки). Допоможіть відновити прислів'я. (Діти складають прислів'я «Віра веде до перемоги»).

Чи знайоме вам це прислів'я? Наведіть приклади, коли так кажуть.

II Робота з теми заняття

2.1. Бесіда про вплив впевненості на результат діяльності.

Кому з вас хочеться
перемагати?

Що повинно привести вас до
перемоги?

Хто ж повинен вірити в нашу
перемогу?

А якщо мама і тато вірять у твою перемогу, чи допоможе це
тобі?

73

Висновок психолога: звичайно, добре, коли в нас вірять батьки і друзі,
але

дуже важливо, щоб ми самі в себе вірили. Віра в себе, в свої сили, у
свою

перемогу називається впевненістю. У житті дуже важливо вірити в
себе.

2.2. Читання уривка з оповідання «Ельфи» з подальшим

обговоренням.

Чи вірили в Рубаку його друзі?

Що вони йому говорили? Чи вірив він у себе сам?

Які думки вбили його віру в себе?

(На аркуші паперу психолог записує слова: не можу, не знаю, не вийде).

Ці слова роблять слабкою нашу віру. Чи потрібні вони нам? А що роблять з

непотрібними речами? Їх викидають. І ми теж викинемо. А які ж слова роблять сильною нашу віру? (Психолог записує на дошці: я зможу, я стану, я

зроблю, у мене вийде). Запишіть ці слова в свої альбоми.

2.3. Гра - тренування «Вір в себе».

Психолог об'єднує дітей у пари і дає завдання: перед кожною парою на підлозі лежить мотузка, по якій необхідно пройти, не хитнувшись. 1-й етап:

коли йде один з учасників, його партнер нічого не говорить. 2-й етап: партнер підбадьорює. Потім діти в парах міняються місцями.

Після роботи в парах психолог запитує дітей про те, коли їм було легше проходити - коли партнер мовчав або коли підбадьорював?

2.4. Перегляд мультфільму «А раптом вийде!» з подальшим обговоренням.

Чому папуга не міг літати?

Як вели себе його друзі?

Які слова з пісеньки друзів Папуги найважливіші?

Давайте хором заспіваємо пісеньку з цього мультфільму.

(Психолог роздає дітям слова пісні).

III. Заключна частина. Завдання в альбомах.

74

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

Физминутка «Хома, хома, хом'ячок»

Хома, хома, хом'ячок,

полосатенький бочок (труть боки
руками)

хома раненько встає,
(потягуються)

щічки миє (терти щоки руками)

лапки тре (руху миття рук)

підмітає Хома хатку (метуть уявними
мітлами)

і виходить на зарядку
(марширують)

раз (руки вперед)

два (руки вгору)

три (руки в сторони)

чотири, п'ять (трясуть кистями рук)

Хомка хоче сильним стати (руки зігнуті до плечей, кисті стиснуті в кулаки,
м'язи рук напружені, як у силачів).

«Сага про лісових вершників» Венді і Річард
Піні.

У центрі пустелі є маленький оазис, оточений неприступними горами.
Там, в

мирі та любові, живуть ельфи. Для випробування Рубаки (так звали
ельфа) на

хоробрість ми відправимося в гори на Міст Долі, який перекинуто через
прірву.

- Отже, Рубака, - сказав головний ельф, - ти повинен без сторонньої
допомоги

перейти цей міст і повернутися сюди. Рубака був самим спритним
ельфом.

Він умів ходити по найтоншим гілкам.

- Для тебе це буде легше легкого! - говорили
друзі.

- Ні, у мене не вийде, - сказав Рубака, подивившись в прірву. - Тут дуже високо. Я, напевно, не зможу.

75

Рубака боязко ступив тремтячою ногою на вузький міст. Зробив перший крок

... наступний ... ще один ... і тут ... Рубака глянув униз! Коліна його затремтіли, і він став втрачати рівновагу!

- Рубака, - закричали друзі, - йди назад! Ми допоможемо тобі! Вони взялися

за руки і, вишикувавшись ланцюжком на мосту, допомогли йому повернутися.

- Ох, - зітхнув Рубака, - у мене серце стукає, як у зайця. Я ... я не можу. Так

високо ... так високо.

Нічого, адже ти намагався, - заспокоювали його друзі.

Пісня з мультфільма «А раптом вийде!»

Запомни это навсегда -

В себя поверить важно!

Не сомневайся никогда,

Не бойся быть отважным!

А если сомневаешься

И сделать не
решаешься,

То надо же, то надо же
Когда-нибудь начать.

Давай, не надо мучиться,
Попробуй и получится.

А если не получится?
Попробуешь опять!

76

ЗАНЯТТЯ 12

Тема: Рішучість

Завдання:

- дати уявлення про якість «рішучість»;
- показати важливість цієї якості в життя;
- сприяти розвитку вміння мислити, міркувати;
- формувати свідому моральну поведінку;
- створити сприятливу психологічну атмосферу в групі.

Матеріали: ілюстрації, картки з девізами.

Час проведення: 30 - 45
хвилин

Хід заняття

I. Розминка

1.1. Вправа «Ласкаве ім'я»

Психолог пропонує дітям згадати, як їх ласкаво звуть дома. Діти передають

один одному м'ячик і називають одне або кілька своїх ласкавих імен. Коли

всі діти назвуть свої ласкаві імена, м'ячик піде у зворотний бік. Тепер потрібно згадати ласкаве ім'я свого сусіда, якому передаєш м'яча.

II. Робота з теми заняття

2.1. Читання казки з наступним обговоренням.

В одному королівстві жив-був король. І було у короля два сина - Рем і Тім. Король зі своїми синами жили в красивому замку (показує ілюстрацію).

Хлопчики були абсолютно не схожі за характером. Рем частіше говорив:

«Ах! Зроблю зараз», тому повісив на воротах своєї кімнати девіз

«Ах! Зроблю зараз». А Тім часто говорив: «Ох ... Ну не знаю, може бути ...»,

тому девіз вийшов «Ох, може бути».

Одного разу король зробив своїм дітям подарунки - він подарував їм саджанці з молодильними яблуками, щоб сини його ніколи не хворіли і не старіли. І тоді...

Як ви думаєте, як вчинили з цими саджанцями брати?
Чому?

Постарів король і помер. Прийшов час отримувати спадщину. Кожному з принців дісталася півкоролівства, і у кожного тепер був свій замок. Роз'їхалися Рем і Тім по своїх замках і стали королями кожен у своїй

країні. Одного разу прийшло в королівство страшне нещастя - посуха. Цілий

місяць не було дощу, і врожай став гинути.

Як ви думаєте, що тепер робитимуть брати?

Минуло 10 років. І ось, що стало з королівствами (показує ілюстрації).

Що ви бачите на першій ілюстрації, що - на другий?

Як ви думаєте, де чиє королівство? Чому так сталося?

В якому з цих королівств вам хотілося б жити?

Як ви думаєте, який з девізів - девіз рішучої людини? Чому?

Висновок психолога: рішучість - це що вирішив, то і зробив.

2.2.Творче завдання.

Запишіть в альбоми девіз рішучої людини. Розфарбуйте королівство. Після

роботи можна зробити виставку дитячих малюнків.

2.3. Читання вірша Е. Мошковської «Нерішучий трамвай» з подальшим обговоренням.

Чому вірш так називається?

Які дії трамвая підтверджують, що він - нерішучий?

2.4. Бесіда психолога.

Перш, ніж приймати рішення, потрібно подумати про результат свого вчинку. У житті бувають ситуації, коли треба сказати рішуче «ні».

Наприклад, що потрібно зробити, коли:

- хтось дзвонить у двері і просить відкрити, а ти вдома один
- незнайомий пропонує покататися на машині
- незнайомі (малознайомі) люди пропонують зайти до них в гості, пригощають чимось

III.Заклучна частина

3.1. Творче завдання. Розфарбуйте в альбомі малюнок трамвая.

Цей трамвай рішучий? Чому?

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ТРЕНЕРА

«Нерешительный трамвай», Е.

Мошковская

Нерешительный трамвай говорит
себе:

«Решай, ехать или же не
ехать,

Если ехать - то давай...

Я поеду! Решено! Пассажиров уж
полно.

Вот войдет еще один – и поеду, динь – динь –
динь».

Не садится пассажир, он пешком идти
решил.

«Я обижен навсегда, не поеду
никуда!

Не поеду я и точка».

Сходит мама, сходит дочка.

«Погодите, вы куда? Я поеду,
да-да-да!

Я поеду, динь-динь-динь».

Сходит папа, сходит сын.

Сходят бабушки и внуки.

«Ах, какие это муки! Что же делать?

Подождать? Или ехать?

Погадать!

Ехать мне или не ехать? Или ехать?

Или?»

Пассажиры выходили.

«Не поеду ни за что. Настроение не то.

Не поеду. Нет, поеду! Да, поеду!

Нет, постой, ну зачем же я поеду,

Если я совсем пустой?»

«Ах! Зроблю
зараз»

«Ох,
МОЖЛИВО»

ЗАНЯТТЯ 13

Тема: Чесність

Завдання:

- розкрити зміст поняття «чесність»;
- розкрити її значимість для дитини і суспільства в цілому;
- формувати свідому моральну поведінку;
- сприяти розвитку вміння мислити, розмірковувати.

Матеріали і обладнання: відео файл, клубок ниток

Час проведення: 30 - 45 хвилин

Хід заняття

I. Розминка

1.1. Бесіда психолога. Введення в тему заняття.

Сьогодні наша розмова піде про дуже важливу якість, яке називається чесність. Як ви думаєте, що таке чесність?

Висновок: чесність - коли говорять правду.

Як ви розумієте вислів «жити по совісті»?

Чому іноді важко бути чесним?

Що ви відчуваєте, коли вас хтось обманює?

А коли ви когось обманюєте, що при цьому людина відчуває?

II. Робота з теми заняття

2.1. Перегляд відеорозповіді за оповіданням М.Зощенко «Не треба брехати»

Чому тато вибачив хлопчика?

Чи були у вашому житті випадки, коли чесність допомагала вам в скрутну хвилину?

Яку чарівну пораду ви надали б людині, яка хоче стати чесною?

Наприклад:

коли хочеться когось обдурити, треба згадувати очі своїх друзів; щоранку треба дивитися на себе дзеркало і говорити самому собі правду.

2.2. Читання казки з подальшим обговоренням.